

Hvordan markere 2017?

Mange av årene etter år 2000 har i Norge vært jubileumsår for ett eller annet: Unionsoppløsningens 100-årsjubileum i 2005, Ibsenåret 2006, Hamsunåret 2009, Bjørnsonåret 2010, Munchåret 2013 og Grunnlovens 200-årsjubileum i 2014. NNKs lesere kjenner sikkert til flere jubileumsår. I år er det 2017. Hva gjør vi da? Hvordan markere Martin Luther og reformasjonen?

2017 er et mer komplisert år enn de andre nevnte. Det historiske spranget er større. En del av situatene er krassere, og virkningshistorien er mer dramatisk. Og mer står på spill: Det handler ikke bare om en kunstners ettermæle eller en nasjons selvbekreftelse, men om ulike kirkesamfunns identitet og selvforståelse, både på 1500-tallet og i dag. Det handler om noe så uforenelig som at den lutherske kirken som vi er så glad i, hvor gode endringer som innføring av vigselsturgi for likekjønnede har kunnet skje, er resultatet av en splittelse 1500 år etter Jesu bønn i Johannes' ord om «at de alle må være ett».

Enhver som vil markere 2017 må gjøre valg langs flere akser. Én akse går mellom å være luthersk og å være økumenisk. Dette er ikke alltid en motsetning. I orienteringen fra jubileumskomiteen til Kirkemøtet 2016 ble det fastslått at «det å være luthersk, er å være økumenisk». Vår lutherske kirke er en kirke som inviterer bredt til nattverdbordet og ofte retter seg ut mot andre kirkesamfunn - f.eks. når nettsiden reformasjon2017.no er et samarbeid mellom Den norske kirke og Norges Kristne Råd. Like fullt kommer en markering av 2017 lett opp i situasjoner hvor valg av språk og form kan nedtone eller male fram konflikten mellom Luther og andre, både pavekirken og de kirkesamfunn og religioner som fordømmes i CA 1 og 17. Selv overskriften på seminaret om 2017 på Trosopplæringskonferansen 2016, «La oss feire!», kan plasseres på denne linjen. Selv

om Martin Luther opprinnelig ikke ønsket at den ene kirken skulle splittes, er det mye av det han skrev som ikke passer inn i dagens økumeniske klima.

I den forbindelse ble det allerede i 2015 klart at Den norske kirke ville dempe Lutherfesten. Det virker klokt. Det er en altfor krevende øvelse fra offisielt hold å arbeide for økumenisk fellesskap og religionsdialog den ene dagen og slå seg på brystet med selvtilfredse Luther-sitater den andre dagen. Samtidig står en økumenisk markering i fare for å bli selvutslettende. Derfor er en av utfordringene i 2017 både å være stolt og glad for mye bra i Martin Luther og det som siden har vært det lutherske - og samtidig å være både selvkritisk til egen tradisjon og anerkjennende i møte med andre tradisjoner.

En annen akse går mellom på den ene siden å bruke 2017 til å gjenoppdage og formidle Luthers lære, og på den andre siden å bruke året til å formidle aktuell luthersk teologi i dag. På nettsiden reformasjon2017.no finner man hovedtemaet for 2017, «Nåde», som store hvite bokstaver mot et bakgrunnsbilde av en båt med flyktninger. Sammenlignet med hovedtemaer og illustrasjoner fra andre lutherske kirker i Europa er denne kontekstualiseringen unik, radikal og modig. Samtidig er det ikke til å komme bort fra at den har valgt en politisk betoning av begrepet «nåde» framfor for eksempel en eksistensiell eller soteriologisk betoning. Kirkerådets valg gjør «nåde» dagsaktuelt og utfordrende, men utover dette ordet er det lite eller ingenting ved illustrasjonen som gjør Martin Luthers liv og lære aktuelt i dag. Det betyr ikke at Kirkerådet har valgt feil, bare at det er forskjell på Luther og luthersk, og at enhver som markerer 2017 bør ha et bevisst forhold til det.

2017 vil inneholde en rekke dilemmaer, og det blir interessant å følge de ulike markeringene og feiringene. Derfor er vi i redaksjonen også svært glade for alle de gode bidragene i dette nummeret som belyser 2017 fra ulike perspektiver. Og til deg som vil heise flagget til hel eller halv stang, arrangere en debatt eller skrive en Facebook-oppdatering om dette spesielle året, vil vi i NNK si: Feir på din måte, men gjør det med et luthersk mot: «For det er hverken sikkert eller frelsebringende å gjøre noe mot ens egen samvittighet». Gud hjelpe oss, amen.

Jan Christian Kielland

Magasin

Martin Ludder?

I 1517 bytte Martin etternamn frå Luder til Luther – ei forståelig endring i og med tydinga av det tyske 'Luder' som tilsvarar det dansk-norske 'ludder'. Sjølv om likskapen med eit ludder kanskje ikkje er påfallande – har òg den gode fader Martin vorte bruka og utnytta til mykje rart i reformasjonsjubilea gjennom tidene. Det er ikkje måte på kva Martinus får æra og skulda for. Utan samanlikning elles – det minner litt om Jesus. Både er dei store autoritetar som har gripe mange med bodskapen sin, og som det gjev prestisje å legitimere egne førestellingar i. Samstundes som det gjev status å setja kritisk søkjeljos på gamle autoritetar og "ta eit oppgjer med" dei mindre sjarmerande sidene deira. Dei aggressive utsegna mot jødane frå den godt vaksne Luther er vidgjetne i så måte. Det er sunt å få denne styggedommen opp på bordet. Sjølv kan eg aldri hugse å ha høyrte ei jødehatande preike i Den norske kyrkja, men i kristne bokhandlar i Aust-Europa sel dei framleis Sions vises protokollar. Antijødiske innslag har ei lang historie i kristendommen, og for Luther handla det ikkje om klasse- og rasehat som under siste verdskrigen, men om eit hat mot "fiendane til evangeliet". Det er utriveleg å sjå at dette hatet var knytt til sjølve den radikale forståinga av evangeliet som mange av oss framleis set høgt. Etter holocaust har dei aller fleste kristne i Vesten slutta å hate jødar, men i dag har andre diverre overteke stafettpinnen, og kvardagen er atter verre for mange vesteuropeiske jødar grunna stor innvandring av menneske med antisemittiske kjensler. Det er neppe Luther som har skulda for akkurat det.

Den historiske Luther

Det er sjølvsagt usemje om kva ein skal markere eller feire i reformasjonsjubileet, og kvifor ein skal gjere det. Ein del historikarar meiner at jubileet utelukkande skal handle om reformasjonen og konsekvensane av han reint deskriptivt.

Det einaste legitime normative elementet er vår fordøming av gamalt grums og avsløringa av Luther som førmoderne menneske med førmoderne oppfatningar. Desse vil – delvis med rette – ta avstand frå tidlegare einsidig kyrkjehistorisk fokus på dogmehistorie. Som alternativ fører dei ofte opp store meta-teoriar som skal summere opp heile reformasjonen på ein distingvert måte som samstundes skal vere til gagn for samtida. Det var til dømes meininga til Andrew Pettegree at dersom ein skal lære noko av reformasjonen så må det vera at små og uviktige personar i små og uvesentlege byar likevel kan få store konsekvensar. (Reformasjonsjubileets opningsseminar ved UiO i Gamle festsal). Slike fugleperspektiv på reformasjonen er svært interessante, men gjeng sjeldan inn på spørsmålet om kva eventuell relevans reformasjonen har for kyrkja i vår tid. Og ikkje berre det: ein skulle tru at Luthers tankar òg hadde vitskapleg interesse som alle andre sentrale historiske forfattarar. Eg mistenkjer at den lutherske konfesjonalistiske historieskrivinga har gjort dette emnet litt suspekt. Ei god historieforsking må sjølvsagt ikkje gløyme konteksten og ikkje sjå på reformasjonen som eit lyn frå klår himmel utan samanheng med mellomalderen eller samtid og ettertid. Samstundes må ein vera atterhalden med å gjeva Luther all æra eller alt ansvar for alt som har skjedd i Nord-Europa og USA etter 1500-talet.

Reformasjonshistoria tydeleggjer at det kan vera stor skilnad mellom intensjonar og konsekvensar. Til dømes kan ein seie at læra om dei to regimenta faktisk vart med på å styrke den unipolare sentralmakta som enda i absolutismen. Men ideane til reformatorane er ikkje dermed uinteressante. Systematkarane må ikkje få sysle på åleine med deira av og til litt søkte reaktualisering av reformatorisk trusinnhald. Luthersk tru og konfesjonskultur fortener òg eit historisk interessert blick som ikkje berre, eller primært, spør etter kva som er nyttig og direkte brukbart i ein nyliberal postkristen kultur.

Proto-Trump'en Luther?

Andrew Pettegree peikar på ei sterk og viktig symbiose mellom Luther og den nye boktrykkingsteknologien. Det var ikkje berre slik at han brukte eit føreliggjande instrument til å spreia sine tankar – han var òg aktivt med på å meine noko om layout, kvalitet og metode. Mange av tekstane var tilpassa trykking av små skrifter i store opplag med brei appell. I tillegg vart trykkinga og salet av skriftene til Luther utslagsgjevande for lønsemda til trykkeria som tidlegare ofte hadde vorte nedlagde like snøgt som dei vart opna. Denne vekselverknaden har ikkje kome like sterkt fram tidlegare. Eg assosierer fritt til situasjonen i dag og vert nesten freista til å spørje om Luther var ein proto-Trump – som med sine Twitter-meldingar har sjokkert elitane, men funne innpass i mange amerikanske hjarte? Som boktrykking vart internett ein stor demokratisk revolusjon – med ein del utfordringar. Medium og innhald heng saman, og følgjene for mentaliteten og maktstrukturane er ikkje lette å gjennomskode før i ettertid. Luther tok i bruk nye medium og tilpassa budskapet sin til desse, og fekk utruleg mange lesarar. Skriftene var på eit språk folk forstod, og gjorde bruk av visuelle verkemiddel – som at kardinalar kom ut frå bakenden til djevelen. Frå Roma må innhaldet ha verka som farleg, vulgær og populistisk propaganda. Og Luther var dugeleg flink med fine og friske vulgaritetar. Det nye mediet og budskapet vart eit problem for dei kyrkjelege makthavarane, og førte til at dei mista ein del av makta over menneskesinn og territorium. Samstundes stod andre klare til å bruke dei nye media til å disiplinere sine undersåttar. Det vart stor bokhandel og bokbrenning, fokus på folkemål, lesing og seinare undervisning av "den gemene" ålmugen.

Det normative i reformasjonsjubileet

Det er i dag mange freistnadar på å finne normativ inspirasjon, og å gå inn i "Luthers lære" og å søkje å gjere denne relevant her og no. Når ein skal velje seg ut skattar i reformasjonens mangfaldige nekropolis vil det med naudsyn verta gravd opp mykje ulikt. Men av og til vert påstandar om den reformatoriske arven hevda på nokså tynt grunnlag. Til dømes dersom ein vil ta Luther til inntekt for mangfald, toleranse og demokrati

så må ein anten ha ein viss sjølvironi eller vaklande historisk kunnskap. På hi sida kan sjølv sagt ei nytolking av Luther underbyggje og støtte slike ideal, til dømes vil eg seie at toregimentslæra i dag er eit godt argument for at Gud har to ulike styringsmetodar med ulik dynamikk og ulik type legitimitet. Kyrkja bør ikkje styre staten og ho bør heller ikkje politisere seg på eit slikt vis at det verkar som at ho har ei særskild guddommeleg dømmekraft i verdslege saker. Det er ikkje tale om vassette skott, men å setja grenser for det legitime domenet til kyrkja og staten. Det er ikkje minst viktig andsynes det statlege monstrumet som reformasjonen har vore med på å styrke, og som ber i seg kimen til det totalitære, ikkje minst med dagens teknologi og overvaking.

Politisk nytolking av nåden

Det er ein interessant tendens at for å gjere det lutherske læreinnhaldet relevant i dag så vert budskapet ofte politisert. Den norske kyrkjas "hovedtema" for jubileet er "nåde". Opplegget er nær ein blåkopi frå Det lutherske verdssambandet. Temaet "nåde" vert på nettsida presentert på bakgrunn av eit foto av ein båt overfylt med stort sett unge afrikanske menn i open sjø. Det er openbert tale om båtflyktningar. Eg trur me kan kalle det læra om rettferdiggingering aleine ved trua på eit betre liv i Europa. Under fotoet vert det slege fast at nåden vert gjeven gjennom "Jesus Kristus, Bibelen og troen". Det er nesten så ein høyrer sørlandsdialekten. Deretter held det fram med ein litt klam formaning innpakka i fridomsspråk. "Den som har tatt imot Guds nåde, er fri til å elske og tjene sin neste, fri til å leve som et ansvarlig menneske i samfunnet, og fri til å være en god forvalter av skaperverket." Som me veit har ikkje kyrkja særleg mykje fantasi når det gjeld definisjon av "ansvarleg" og "god forvaltar". Det gjeng ganske snøgt over til den nye loven som dei kristne skal følgje. "Nåden trengs i et velferds-samfunn som vårt med så stor vekt på økonomi, vekst og vellykthet. Når dette blir det viktigste i samfunnet, får vi ikke plass til den flyktingen som kommer redd og på jakt etter fred og vern til vårt land. Derfor må kirken aldri slutte å snakke om nåde i møte med samfunnsutfordringene." Her freistar ein altså å selje budskapet om nåde som noko nyttig "i møte

med samfunnsutfordringene”. Har evangeliet vorte ein ny lov? Det er dessutan noko nesten paternalistisk i at me skal la vårt nådige ljøs lyse over andre. Eg ottast at me tenkjer for høgt om oss sjølv og vår filantropi når me samanliknar ein liberal migrasjonspolitik med nåde. Flyktningane spør ikkje om vår nåde, men vil ha tryggleik og/eller eit betre liv. Problemet her er slett ikkje omsuten for forfølgde menneske, men at ein konsekrerer eit sinnelagsetisk perspektiv som ikkje ser meir enn *ei* løysing på kompliserte problem knytt til migrasjon. Jf. debatten kring Terje Tvedt og ”godhetstyranniet”. Det er viktig at ikkje gode intensjonar, kjensler og symbolhandlingar vert til ein slags avlat der ein kan kjøpe seg fri frå reelle dilemma og kritisk tenking om negative konsekvensar av i utgangspunktet sympatisk motiverte handlingar. Kanskje må me be Jesus om nåde fordi me ikkje gjer nok for flyktningane, og kan hende må me be om tilgjeving fordi me ikkje brukar pengane meir effektivt i nærområda og unngår tusenvis av drukkingsulukker?

Den anti-kommersielle Luther

Attåt hovudtemaet ”nåde” er det tre fengande slagord: ”Frelsen ikke til salgs”, ”Skaperverket er ikke til salgs” og ”Mennesker er ikke til salgs”. Omkvedet frå reformasjonsjubileet om at det er sjølve det kommersielle ved ”sal av” som er problemet kan stå i ein viss fare for å verte forveksla med venstreorientert retorikk. Interessant nok når det er ”kapitalismens ånd” som har jubileum. Trass i utsegna mot sal verkar det nettopp som at den glade lutherske budskapet er til sals, for desse slagorda liknar på noko som er laga av eit reklamebyrå for å promovere noko dei eigentleg ikkje veit så mykje om. Det høyrer fancy ut, men den raude tråen er i beste fall utydeleg.

At frelsa ikkje er til sals minnar mest om gamaldags anti-romersk propaganda. Avlat var (offisielt sett) å kjøpe seg fritak frå dei timelege syndestraftene, og skulle openbert dekkje store kyrkjelege utgifter. Det var altså ikkje direkte tale om å kjøpe frelse. Det er ikkje primært pengane og ’kommersialiseringa’ Luther reagerte på, men at den kristne bota vart oppfatta for snevert og lettvindt. Heile det kristne livet skulle vera ei bot, og syndestraftane ville vare heilt fram til paradisporten. Den kristne skulle følgje Kristus gjennom straff, død og

helvete, for vegen til himmeriket gjekk gjennom mykje lidning og ikkje gjennom falsk tryggleik. Dette er utfordrande tankar, synes eg, og dei høyres kristelege og sanne ut, men dei høver kanskje ikkje så godt til biletet av den pastellfarga kose-Luther.

At menneske ikkje er til sals er vel for dei fleste av lesarane nokså ukontroversielt, og det harmonerer godt med eit moderne kriste menneskesyn. Eg tvilar på at luthersk tradisjon har vore flinkare til å vera mot slaveriet enn andre kyrkjesamfunn, men det hindrar sjølvsagt ikkje at lutheranarar i dag kan finne inspirasjon i konfesjonen til arbeid mot trafficking og anna svineri. Som den naive dølen eg er, stussar eg litt på at skaparverket ikkje skal vera til sals. Så vidt eg veit har folk kjøpt og selt jord og skog i uminnelege tider utan at det har gått ut over naturen. Eg reknar med at det er den internasjonale grenslause økonomiske liberalismen som det her vert peika på, og den kan sjølvsagt kritiseras med rette. Dei skriv: "Naturen er i utstrakt grad blitt en handelsvare som de rikeste kontrollerer [...] Handelen kjenner ingen grenser, og den har skapt store miljøutfordringer." Teksten peikar på store problem i høve til kontroll over naturressursar og samvitslaus handel, men er sals-refrenget heilt dekkjande for problema? Eg er til dømes sterk tilhengjar av heimfallsretten, men ser ikkje at dette er noko me treng å dynke i luthersk vigslevatn. Eigeomsretten fell attende til staten, men likevel vart fossen lagt i rør. Er det *berre* dei rikaste og sjølve handelen som er rota til elendet i u-land, eller handlar det like mykje om mislukka statar, korrupsjon, klankultur og kontraproduktiv bistand? Handlar ikkje eigentleg miljøproblema meir om bruken av naturen framfor kven som eig? Eg trur ikkje utsegna er meint å skulle tolkast slik at den vesle sjølveigande bonden er større miljøfare enn eit stort statleg kollektivbruk, men refrenget "sal av" har sine svake sider når det kan forståast bokstaveleg som at handel og privat eigedom i seg sjølv er gale.

Den anti-protestantiske Luther

Den økumeniske innstillinga i jubileet er sympatisk – sjølv om bruken av utsegnet "sal av frelse" neppe er det som skapar eit nærare tihøve overfor katolikkane. Trass i felles erklæring om rettferdiggingering og liknande, er det mykje som framleis

skil luthersk og romersk lære – og det tek alle for gjeve. Ikkje minst Romarkyrkja er svært medvitne om dette, og ser sjølv sitt eget hierarki – strukturelt og essensielt – som Kristi einaste sanne kyrkje. At feiringa av reformasjonen òg inneber ei økumenisk utfordring andsynes dei andre protestantane synes det å vera lite medvit om. Dette er truleg av di dei fleste lutheranarar i dag ikkje bryr seg nemneverdig om dei to tema som for Luther var heilt fundamentale og potensielt kyrkjespiltande: inkarnasjonen og Kristi kroppslege nærvere i brød og vin. Som på så mange andre felt må ein nok seie at den reformerte teologi har overvunne den lutherske om me ser bort frå einskilte eksentriske teologar og små sekter her og der. Vedkjenningskriftene viser skilnadane, men kva rolle spelar dei i dag? Kyrkjehistorikaren Heiko Oberman peikar på store skilnadar i reformasjonen – det var så store teologiske og kulturelle kontrastar at han meinte at ein like gjerne kunne tale om to reformasjonar. Dette er ikkje berre knytt til ulike syn på ånd og materie, men bygde òg på to grunnleggjande ulike eskatologiar. Den reformerte som stod på dørstokken til ei ny tid for Kristi rike på jord (Les: USA), og den lutherske som venta den snarlege undergangen og nettopp difor ville halde fast ved ordningane. Snart ville Gud gripe inn direkte.

Den Luther me aldri fekk

Det framande ved reformatorane og reformasjonen slær imot oss dersom me tek ein nærare kikk på dei. Den anti-protestantiske Luther – som forsvarte inkarnasjonen og det materielle i gudsdyrkinga – er ein Luther som har vore lite sentral i norsk kyrkjehistorie. Her i landet vart dei lutherske "og" heilt gløynde, medan dei lutherske "aleine" vart reindyrka. "Syndar og rettferdiggjort", "sann Gud og sant menneske", "sant brød og sann lekam" vart lagt i ein krok, medan "skrifta aleine" og "nåden aleine" vart dei einaste utbreidde slagorda som folk og prestar kunne. Desse to stikkorda vart òg tolka mest mogleg reformert slik at skrifta skulle vera ei homogen rettesnor for "liv og lære" utan den viktige distinksjonen mellom lov og evangelium, forstått i den radikale lutherske forståing at loven er Kristi "framande verk" og at berre evangeliet er Kristi "rette verk". Dette kunne ha vore eit bolverk mot tradisjonell pietis-

tisk moralisme og sosialradikal politisering av evangeliet, men denne djuptgåande forståinga av evangeliet kjenner få til i dag og enda færre kjenner seg forplikta. Eg vonar i alle fall at det framleis skal vera rom for det klare og reine evangeliet med radikal inkarnasjons- og rettferdiggjeringslære innanfor Den norske kyrkja. Det er det beste Luther har å by på, og her kjem han ikkje eigentleg med noko nytt, men representerer det beste frå den allmenne kyrkja.

Alle var lutheranere!

Når oppdraget er å beskrive hvordan mitt møte med lutheranere i Norge har vært, er det en umulig oppgave: Alle var lutheranere.

Majoritetsblindhet

Da jeg vokste opp på 1970-tallet var det typisk norsk å være lutheraner. Folketellingen i 1960 hadde vist at kun 3-4 prosent av befolkningen ikke var medlem av statskirken. Vi var ikke lutheranere, ergo var vi ikke helt norske. Riktignok var jeg født i Norge og begge mine foreldre var født i Norge, men morfar var innvandrer og på min fars side var det innvandrere i flere ledd. Alle var katolikker, og i min oppvekstfamilie ble den litt fremmedartede «praksis-religionen» kombinert med europeiske skikker. Vi dro i kirken om søndagen, fastet i fastetiden før påske og drakk vin til søndagsmiddagen. Det gjorde få av våre naboer. «Alle» i vårt nabolag var kristne, men vi var de eneste katolikkene. Det var to mil til den katolske kirken, og på veien dit passerte vi en rekke lutherske kirker. Det var ikke det å være kristen som var annerledes, det var det å være katolikk.

Jeg begynte i første klasse på en typisk norsk skole. Dette var ti år etter at kongeriket hadde fått «Loven om trudemssamfunn og ymist anna». Vi startet hver dag med å synge en salme etterfulgt av «Fader Vår». Alle var med. Alle ba: «Fader vår, du som er i himmelen. La ditt navn holdes hellig.» Jeg merket meg at det var den samme bønningen som jeg var vant til fra den katolske kirken, men med litt andre ord: «Helliget werde ditt navn», var jeg vant til. Det hendte at jeg ba feil versjon i klassen – eller i kirken – men ingen tok skade av det. Heller ikke jeg. Det var ikke vanskelig å være katolikk i det lutherske Norge.

Loven om trudemssamfunn og ymist anna fra 1969 pekte allerede da mot en tid med større tros- og livssynsmangfold.

Den la til rette for religionsfrihet og finansiell understøtting av trossamfunn utenfor Den norske kirke. Det ble vektlagt at medlemmer av ulike frikirker – inkludert Den katolske kirke – skulle slippe å finansiere Den norske kirke. Vår kirkeskatt ble altså kanalisert til det trossamfunnet vi var medlem i. Til tross for et begynnende tros mangfold – og egen lov – var «lutheraner» og «norsk» tilnærmet identiske størrelser. Den norske kirke var folkekirken, og rommet både de som var bevisst på at de var frelst, og de som ennå ikke var seg det bevisst.

Lutherske referanserammer

Vi var ikke frelst. Vi var katolikker. Vi ble utfordret på det gjennom skolegangen. Ofte ble det katolske trukket fram som en spennende variant av (luthersk) kristendom, og noen ganger var det med ærefrykt fordi vi var praktiserende, altså at vi for eksempel gikk til messe om søndagene. Det hendte også at vi ble utfordret på Den katolske kirkes historie, spesielt i oppløpet til reformasjonen, med avlat og sølibat. Noen ganger ble vi fortalt hvor ille det faktisk kom til å gå med oss, om vi forble på den katolske stien, mens andre ganger ble det lagt vekt på at dette var kontinentets kristendom, og at vi var katolikker nettopp fordi vi hadde fremmedklingende etternavn, og aner fra både Østerrike, Frankrike og Irland.

Noen spørsmål og kommentarer gikk igjen: «Snakker dere latin hjemme?» «Kan du gjøre noe som paven ikke har tillatt?», «Spiser dere svin?», «Feirer dere jul?». Og noen anekdoter gikk igjen: «Har du hørt om nonneklosteret og munkeklosteret, og de hemmelige underjordiske gangene med barnelik?». Joda, jeg hadde hørt om det. Hver gang vi fikk en ny kristendoms lærer, hørte jeg om det. Jeg kan ikke huske at det gikk noe særlig inn på meg, men jeg husker at jeg ble bedre i å imøtegå det: «Hvilket århundre, snakker vi om, lærer? Vet du ikke? Hvilket land foregikk det i, eller hvilke ordenssamfunn skjedde det hos? Litt usikker, sier du? Ja, da håper jeg resten av undervisningen er kneppt mer faktabasert og at kildene er tilgjengelige.» Det var kanskje ikke helt populært i øyeblikket, men den noe uærbødige kommentaren la en del av historiene døde.

Lutherske referanserammer lå til grunn i både kristendomsundervisning, så vel som i samfunnsfag og historie. Om

reformasjonen lærte vi at nordmenn stod opp mot pavekirken og fulgte Luthers lille katekisme. Jeg skulle komme helt til historie grunnfag på universitetet før professor Imsen presenterte reformasjonen i Norge-Danmark som «et statskupp». I parentes bemerket kan jeg nevne at Roma – sentraladministrasjonen i Den katolske kirken – trodde at da katolisismen igjen ble tillatt i Norge, etter 300 års forbud, skulle det poppe opp katolske menigheter og miljøer som hadde holdt på i skjul siden reformasjonen. Riktignok døpte nordmenn barna sine Olav etter helgenkongen, og ba sin pater noster og ave Maria på landsbygden lenge etter 1537, men i 1843 var det intet katolsk tilbake.

Det er klart at slike erfaringer gjør noe med følelsen av å være litt annerledes. At en alltid måtte forsvare katolisismen. Vi måtte aldri forsvare at vi var kristne, for det var jo alle, men vi måtte altså forsvare at vi tilhørte pavekirken. Det var derfor vi ble særdeles gode i katolsk historie og katolsk teologi, ja rett og slett gode i katolsk selvforsvar. Bibelkunnskap derimot, kunne vi ikke. Det var rett og slett ikke like matnyttig. Først som ung voksen studerte jeg Émile Durkheim og ble kjent med det individuelle versus det kollektive innenfor katolisismen og protestantismen. Det hadde tidligere bare ligget der som erfart kunnskap. Nå ble det satt inn i sosiologisk tenkning, og sammen med Max Webers protestantiske etikk og kapitalismens ånd, falt mye på plass.

Både minoritet og majoritet

Jeg vokste altså opp tilhørende en religiøs minoritet. Min religiøse identitet var på et vis preget av å være minoritet; ikke som alle andre, kanskje litt eksklusiv. Samtidig var det å tilhøre «verdenskirken» en viktig del av identiteten. Vi var den største kristne kirken, og hadde lengst historie. Når vi ble møtt med utsagn om at vi «skulle utvikle oss til å bli lutheranere», tenkte vi: «Hva vet de, de er jo bare en bitte liten norsk kirke». Det å kunne hoppe mellom minoritet og majoritet, var praktisk. Det gjorde at vi kunne dra «offer-kortet» og dra «1.3 milliarder mennesker-kortet». Som voksen jobbet jeg med en luthersk prest som på utmerket vis satte ord på dette med majoritetsperspektiv. Jeg spurte henne om hvordan hun møtte

partnere fra det katolske hierarkiet i et prosjekt vi hadde i et land i sør: «Jeg møter deres majoritetsarroganse med min egen majoritetsarroganse, så det går helt fint», svarte hun.

Jeg kjente ikke så veldig mange aktive lutheranere i min oppvekst. Det var mange som var «personlig kristne», men som ikke gjorde så mye ut av det. I vår sammenheng snakket vi aldri om å tro på den måten. Vi snakket om å praktisere: om å gå til messe, skriftemål, reise på leir, og å være aktiv i menigheten. Som barn og ungdommer reiste vi på katolske sommerleirer. Det var et viktig innslag i identitetsutformingen som ung katolikk. På leiren var det å være katolikk det vanlige, og man traff unge fra hele landet med tilsvarende minoritetserfaringer som en selv. Her var det verksted i både katolsk selvforsvar, nettverksbygging og voksende samfunnsengasjement. Hvordan påvirker min religiøse identitet mitt samfunnsengasjement, spurte vi og la vekt på at troen var død uten gjerninger.

Det var først mange år etter at jeg traff lutheranere som hadde tilsvarende beveggrunn for internasjonalt arbeid som det jeg hadde. Og det var kanskje da jeg traff lutheranere, og ikke bare nordmenn som stod i Den norske kirke. I alle fall ble jeg kjent med det økumeniske, interreligiøse og internasjonale miljøet i Den norske kirke, og fant ut at det i grunnen var langt mer som forente oss, enn som skilte.

Endring med innvandring

På åtti- og nittitallet økte innvandringen til Norge. Med den kom også mangfoldet. Dette utfordret oss. Vi var gode på å være like i Norge. Nå måtte nordmenn øve seg på å være forskjellige. Aksjoner som «Ikke mobb kameraten min» og «En fremmed er en venn du ikke kjenner», resonnererte godt i et etterhvert mangfoldig katolsk ungdomsmiljø.

Med innvandringen fra land med muslimsk majoritet, overtok muslimene det å være «den andre» eller «den fremmede». Den katolske kirke ble en stadig tydeligere «innvandrerkirke», og opplevde kraftig vekst utover 1990-tallet og etter år 2000. Etter at arbeidsinnvandringen – spesielt fra Øst-Europa – skjøt fart, var mer enn halvparten av innvandrerne opprinnelig katolikker. Likevel ble «innvandrer» ensbetydende med «muslim». En venn fra India sa det slik: «Først var vi negre, så

var vi pakistanere og nå er vi muslimer. Det er ikke så lett.» Og vi katolikker forble katolikker. Ikke lenger særlig eksotiske, til tross for at vi kom fra hele verden, men trygge, med kristen identitet.

En selvstendig kirke innenfor mangfoldet

Den 1. januar 2017 tok Den norske kirke et viktig og avgjørende skritt i retning av å bli selvstendig fra staten. Nå er Den norske kirke ikke lenger statskirke, men et eget rettssubjekt. Det er spennende. Selvsagt er det spennende for Den norske kirke og for staten. Men det er også spennende for hele spekteret av tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke. Den norske kirke forblir majoritetskirken, men nå er det «bare» like over 70 prosent som tilhører den, og antallet er synkende. Likevel har Den norske kirke et særlig ansvar for å bane veien for seg selv og alle minoritetene, kristne som ikke-kristne. I lang tid har vi andre kunnet lene oss på Den norske kirke, både i politikk og lov. Ja, selve finansieringsordningen har byget på at Den norske kirke får penger først, og så får vi andre det som en kompensasjon. Det var slett ikke ille å være katolikk i det lutherske Norge. Og det var slett ikke ille å være et trossamfunn utenfor statskirken. Nå blir det spennende å se om det endrer seg når Den norske kirke skal stå på egne føtter.

Jeg er pilegrim

Septemberdagen er lys og klar, og ennå har den et drag av sommer til tross for at vi allerede er halvveis inn i den. I Ruinparken står milesteinen som forteller meg at det er 643 km til Nidaros. Jeg kjenner jeg i grunnen er fornøyd med at jeg ikke skal gå helt dit, men bare bruke 2 dager på å gå til Sundvollen. Jeg går ikke ofte med stor sekk, så allerede da jeg svingte ut porten hjemme for å rekke 32 bussen som skulle ta meg til gamlebyen, kjente jeg en lettelse over at jeg har slått fra meg tanken på å bruke 4 uker studiepermisjon på å gå hele veien fram til Nidaros.

Det har vært et stykke vei å gå, for å si det sånn, før jeg ble klar for å gå pilegrim. Jeg er hun som får kløe av å gå i gruppe, særlig når en risikerer at deler av gruppa går med filthatt og stav. De 10 årene jeg jobbet som prest i Trondheim, passet jeg alltid på å se ned og bort, når det på prostilagsmøtet ble snakk om hvem som skulle være med på vandringen fra Byåsen og inn til Nidarosdomen i forbindelse med Olsok. Alt i meg sa nei til å vandre ned bakkene fra Byåsen i prestekjole og rød stola, og synge salmer på vei bortover Ila. Det er liksom ikke meg. På mange måter har jeg nok følt at pilegrimstradisjonen, slik jeg har møtt den i vår kirkelige kontekst, har stått for en fromhet som har vært fremmed for meg.

Men så har jeg også hatt gode opplevelser med å gå pilegrim sammen med konfirmanter og jeg har latt med begeistre når jeg har hørt fortellinger fra folk som har vandret, både her hjemme og ikke minst på veien til Santiago de Compostela. Jeg kjenner at jeg også liker hvordan kirkas kamp for klima og miljø har knyttet seg opp imot kirkas pilegrimstradisjoner. Det å reise langsomt er mer viktig enn noen gang.

I noen år har lengselen etter å vandre ligget der og nå er jeg

klar for Oslo-Sundvollen, starten på vestledene til Nidaros. Det blir på min måte; jeg skal gå alene, eller ikke helt alene, jeg har følge av Buster, familiens hund, og det kjennes trygt ut i forhold til at jeg/vi skal sove ute. I sekken ligger en halvliter Tuborg som skal nytes når jeg kommer fram til gapahuken i Bærumsmarka hvor jeg skal overnatte, og for ikke å bli altfor from på vandringen, har jeg stappet en pakke med Kent mentolsigaretter i lomma på turbuksa. I forkant av turen har jeg gjort to investeringer; kjøp av hodelykt og lært meg å bruke primusen slik at det kan bli både mat og kaffe på turen. Som en slags «åndelig» forberedelse har jeg lest boka til Roger Jensen: «Pilegrim – lengsel, vandring, tenkning før og nå.» Jeg har også gjort et valg i forhold til at jeg ikke ønsker å dele vandringen på sosiale medier, i et forsøk på å koble ut mest mulig av det som er hverdagen og for å ikke falle i fristelsen til å sanke mest mulig «likes». I jakkelomma ligger kart, lastet ned og printet ut fra pilegrimsleden.no.

Deler av leden går gjennom Vestre Aker prosti hvor jeg jobber, og langs Lysakerelva hvor jeg har joggeruta mi. Men første etappe skal gå fra Gamlebyen til Gamle Aker kirke. Jeg svinser litt rundt ruinene og prøver å finne leden, ser etter pilegrimsmerkene. Finner ikke et eneste et. Må da si til meg selv at Maria, du klarer å finne veien til Gamle Aker kirke uten merking og så begynner vi å gå, nei vandre, mener jeg. Gleden er stor når jeg bortover Jens Bjelkes gate får øye på de første pilegrimsmerkene, og følelsen av at nå er jeg på rett vei stiger opp i meg. Gjennom hele turen berører det meg egentlig, det at noen har vært her før meg, klistret, skrudd fast og hengt opp merker for at jeg skal finne veien. Tenker på at de kanskje har tenkt på meg mens de merket, og jeg tenker på dem mens jeg går her, og uten at vi vet hvem hverandre er så blir det et slags fellesskap.

Ved Gamle Aker kirke står en ny milestein og forteller meg at det fremdeles er langt til Nidaros, 639 km. Her står også en milestein som forteller at det er 3611 km til et annet viktig pilegrimsmål, Jerusalem.

Å gå pilegrim er å ta et steg til siden ut av hverdagen og flere ganger i løpet av de to dagene jeg vandrer blir jeg slått av hvor enkelt og effektivt det er å ta det steget til siden. Jeg går

gjennom byen jeg bor i, i gater jeg kjenner og ofte haster igjennom på vei til etter eller annet. Men så denne septemberdagen er alt annerledes, jeg sanser byen på en annen måte.

Det første store målet på første dags vandring er Haslum kirke i Bærum. Det er utrolig godt å komme fram, jeg er sliten og kjenner at jeg nesten blir irritert over at leden går rundt kirka, for så å gå tilbake litt samme vei. Men etter en matpause går jeg rundt kirka, og begynner på veien som skal ta meg opp og inn i marka til gapahuken som er det endelig målet for dag 1. Når jeg tar av fra skogsveien og inn på stien som er merket med pilegrimsmerker, får jeg følelsen av at nå forsvinner jeg inn i den store skogen, bort fra sivilisasjonen og kommer ut først når jeg er framme ved Sundvollen. Det viser seg ikke helt å stemme. Dagen etter går leden gjennom Lommedalen som er nokså bebygd, og hele natta mens jeg ligger i gapahuken hører jeg lenge suset fra biler som kjører på riksvei 168. Nattemørket blir heller ikke helt mørkt, da lysene fra byen når helt inn i marka der jeg befinner meg. Men du verden så alene man er i skogen etter det har blitt mørkt, selv om man ikke er langt fra folk. Alenefølelsen får meg til å tenke neste dag at det hadde kanskje vært fint å gå sammen med noen. Noen å snakke med, noen å spise mat sammen med, noen å glede seg over alt deg fine sammen med, ja, kanskje til og med noen å synge en salme sammen med.

Det er lett å tenke i forkant av vandringen at det å gå pilegrim gir tid og rom for mye refleksjon. Nja, vil jeg si til det i etterkant. Det er mye tid til å kjenne etter om sekken gnager, om skoene gnager eller sulten ganger. Og man blir opptatt av de nære ting; er vi på rett vei, lenge siden jeg har sett et merke: Er det lenge til vi vil finne vann? Kan jeg finne ut det på kartet? Så tiden til refleksjon har vært i etterkant. Jensen skriver i sin bok en del om Luthers kritiske innstilling til middelalderens pilegrimstradisjoner og ikke minst i forhold til den teologi som kirken etter hvert knyttet til pilegrimsvesenet. Pilegrim var knyttet til bot og gode gjerninger, skjærsild og avlat. Luthers kritikk av pilegrimsvesenet retter seg særlig mot boten og forståelsen av at besøk på helligsteder kan gi mennesker frelse.

I forhold til Luthers lære om nåden alene, blir kritikk av pilegrimsreisene en naturlig konsekvens. Han er også kritisk til

økonomien og grådighetskulturen som er en del av pilegrimskulturen, til syvende og sist handler det om å skaffe penger til paven i Rom.

Luther har også et gjennomført lokalt fokus, Gud finnes der mennesker lever, i hverdagslivet. Man trenger ikke reise til hellige steder for å finne Gud. Gud finnes i hverdagen og i alle dens sysler og gjøremål. Hverdagen kan oppleves og erfares som hellig liv, det er det livet vi mennesker er kalt til å leve sammen med Gud

Luthers oppgjør med pilegrimsvesenet var et nødvendig oppgjør, men ble barnet kastet ut med badevannet da pilegrimstradisjonene så å si helt døde ut i vår lutherske kirke? Har gjenopptakelsen av pilegrimsvandringer tilført noe verdifullt til vår kirkelige sammenheng? Jeg liker Luthers oppjustering av statusen til hverdagslivet, hans poengtering at de liv vi lever, er hellige liv vi er kalt til og hvor vi tjener Gud. Men så vet jeg også at hverdagslivets velsignelse ser jeg best når jeg får det litt på avstand, når jeg tar et skritt til siden. Å gå pilegrim kan være å få hverdagen på den nødvendige avstand, se den med andre øyne, se hva som er godt og hva som jeg kanskje må endre på.

Luthers hverdagsmennesker levde liv, der de levde i et nært samspill med naturen i mye større grad enn vi gjør i dag. I sine hverdagsliv kjente de daglig på hvor små vi mennesker er i forhold til naturens krefter, og dette kunne gi dem en ydmykhet i forhold til skaperverket. En ydmykhet som vi kanskje mangler. Pilegrimsvandringens langsomhet gir oss muligheten til kjenne på at vi er natur. Den gir oss muligheten til å oppleve de enorme kreftene som finnes der. Men nærheten til naturen kan også gi oss det streif av nåde som vi trenger, et streif av nåde som lar oss kjenne at Gud er god.

Buster og jeg starter tidlig dag 2, morgenkaffen koker vi klokka 07.30 på Brunkollen, som viser seg å ikke være langs leden. Fort gjort å gå feil altså, men vi finner leden igjen, og etter å ha trasket lenge, lenge langs Gamle Bergenske Kongevei kommer vi til Sundvollen utpå ettermiddagen. Begge er vi slitne, og når jeg sitter i sola og får tatt av meg sko og sure sokker, kjenner jeg at respekten vokser for de som vandrer pilegrim dag etter dag, uke etter uke. Der er jeg ikke ennå.

Det er fremdeles langt igjen til Nidaros fra Sundvollen. Jeg har ennå ikke nådd fram til målet på den leden jeg har startet på. Noen liker å si at livet, selve livet, er som en pilegrimsvandring på vei til et mål bortenfor tid og rom, og med det blikket på pilegrimsvandringen kjennes det helt greit ut å ha et godt stykke igjen.

Filmprosjekt om Bibelen og reformasjonen

En gruppe på Det teologiske fakultet har satt i gang produksjon av en serie filmer om Bibelen og reformasjonen. Prosjektet er blitt mulig gjennom støtte fra Kirkerådet. Målgruppen for filmene er ungdom i trosopplæringen fra femten til atten år, men tanken er at filmene også kan ha interesse for andre som er interessert i å arbeide med, og reflektere over, temaet «Bibelen og reformasjonen». Med filmene følger et studieopplegg som kan brukes i gruppearbeid.

Et av slagordene i reformasjonen var som vi vet «Sola scriptura». Det blir ofte feilaktig gjengitt med «Skriften alene». Da glemmer man at uttrykket er instrumentalt (usynlig i skriftbildet), og er en parallell til det likeså

kjente «Sola fide», «Ved troen alene». «Ved skriften alene» heter det, altså. Skriften skal *brukes* til noe. Det er denne ideen som ligger bak det store arbeidet reformatorene la ned i bibeloversettelser. Bak oversettelsesarbeidet i reformasjonstiden ligger det et motiv om å myndiggjøre kristne til selv å lese tekstene.

Filmprosjektets innfallsvinkel er at to områder er viktige for ungdom i trosopplæringen. Det første området er «meta»-planet: Hva tenkte Luther om skrifttolkning? Hva mente han med «Skriftens klarhet»? Hvordan kan tanken om at Skriften er «klar» opprettholdes når vi konfronteres med de mange dunkle avsnittene som finnes der? Det andre området er skrifttolkningen i praksis. Om vi leser Bibelen slik Luther vil at vi skal lese den,

hva blir resultatet? Hvor går grensene for en «rimelig» tolkning av en tekst? Her er det mange faktorer man må ta hensyn til, og som en bibelleser må forsøke å bli bevisst: Kunnskap om tekstens opphav ble med tiden sentralt i protestantisk teologi. Men også andre ting spiller inn. Hvordan påvirker tekstens inndeling, oppsett og overskrifter tolkningen min? I mange bibler – også protestantiske – forekommer hjelpetekster som skal forklare teksten for leseren. De omfattende margkommentarene i Genève-bibelen er ett eksempel. Her hjemme er vi fortrolige med Bibelselskapets overskrifter. I filmprosjektet bruker vi Markus 4:21-24 som eksempel. I Bibelselskapets tidligere utgave hadde denne teksten overskriften «Den som hører rett, skal få». Den

overskriften er nå erstattet med den mer nøytrale «Oljelampen». Hva gjør ikke en slik overskrift med tolkningen? Hvilken overskrift er mest dekkende? Slike og lignende spørsmål er interessante for alle bibellesere, og

særlig viktig å stille for dem som tenker på overskriftene som en del av bibelteksten. Den delen av filmprosjektet som handler om tolkninger kan illustreres med tekster fra hele Bibelen, men prosjektet har lagt vekten på noen sentrale tekster som har hatt en bred virkningshistorie i kirkens historie, slik som lignelsen om Den barmhjertige samaritan, og De ti bud.

Filmprosjektet inkluderer en arbeidsgruppe med ungdommer fra Sentrum/St. Hanshaugen sokn i Oslo som har erfaring fra film og teater. De tar utgangspunkt i et manus utarbeidet av fagpersonene i prosjektet, og skriver selv en prolog til hver film i dialogform. Tanken er at dette skal bidra til at filmene ikke fremstår som rene akademiske meddelelser fra forskningsfronten, men at de skal få et uttrykk som ikke er fremmedgjørende for målgruppen og som viser at reformasjonens tanker om bibelbruk er like viktige i dag som for fem hundre år siden.

De følgende deltar i prosjektets redaksjonsgruppe: Vemund Blomkvist (TF), Roger Jensen (Pilegrimsenteret, Oslo), Birgitte Lerheim (TF), Brynjulv Norheim (TF) og Terje Stordalen (TF).

Tekstgjennomganger

Palmesøndag med pilegrimsblikk

Palmesøndag – 9. april 2017

Lesetekster:

2 Mos 12,21–28 Påskelammet

Ef 2,12–18 Kristus forener

Evangelietekst:

Joh 12,12–24 Inntoget og grekerne

Til gudstjenesten

Det er palmesøndag, påsketiden ønsker oss velkommen inn, mens påskeferien kanskje lokker mange ut. Kirkebesøket i påsketiden kan muligens tyde på det. Man kan få inntrykk av at jul er hjemmetid, påske er reisetid. Om dette er sant, er en helt annen sak. Statistikk viser vel at de fleste er hjemme, også i påsketiden. Ikke minst gjelder dette den helga hvor vi feirer palmesøndag. Kanskje vil fornyelse og god strategi ikke handle om å begrense gudstjenesteliv eller flytte feiringa til fjellet, men heller blåse liv i palmesøndagen som påskeukas familiegudstjeneste. Kanskje burde kirkeansatte ikke øke på med påskeferie, men sette noen krefter inn på en god kombinasjon av trosopplæringstiltak og palmesøndagsgudstjeneste. Og kanskje er det også inspirasjon å hente fra et voksende pilegrimsarbeid. Mang slags folk er på reisefot, og vi er midt i blant dem.

Jesus kommer til oss

Palmesøndagen minner oss alltid om at Jesus kommer til oss. En gang skjedde det i Jerusalem. Senere har det skjedd på mange måter og på mange steder. At Jesus kommer til oss, er et av perspektivene jeg prøver å løfte fram som pilegrimsprest i Hamar bispedømme. Et økende antall vandrere, de fleste fra andre land, kommer vandrende inn i våre byer og bygder langs pilegrimsledene gjennom vårt bispedømme. Hva gjør det med oss som er bofaste? Hvordan tar vi imot pilegrimene og andre som kommer inn i vår hverdag og våre liv som besøkende? Ønsker vi den fremmede velkommen, eller vrir vi nøkkelen en ekstra omdreining i låsen? Åpnes tempeldører og kirkedører på vidt gap, eller finner vi all verdens grunner til å avvise? Da Jesus red inn i Jerusalem, vakte det ifølge Johannesevangeliet en viss oppmerksomhet. «All verden løper etter ham», sa fariseerne oppgitt. De ønsket muligens heller at alt skulle få fortsette som før, i ro og mak og uten slike brysomme forstyrrelser.

Når fremmede kommer på besøk, endres også den bofaste. Når pilegrimer fra mange land inntar norske pilegrimsleder, endres og påvirkes den lokale kirke. Det både tror og håper jeg. Mye kan sies om inndelingen av Den norske kirke i geografiske sokn. På den måten er hele landet dekket av menigheter, på den måten er det kirke på hvert et geografisk sted, men på den måten kan hvert sokn også bli for opptatt av seg og sitt. Det meste telles og veies knyttet til soknets virksomhet. Det som ikke skjer lokalt, skjer visst ikke. I Den norske kirke er vi bofaste, trofaste, men dessverre også ikke så rent lite grofaste. Geografiske grenser har skapt, og skaper, murer og skillelinjer, fiendskap fremfor fellesskap. Når Jesus kommer til oss, faller murer, grenser viskes ut. «For han er vår fred, han som gjorde de to til ett og rev ned den muren som skilte, fiendskapet» (Ef 2,14)

Veien er målet

Var Jesus en ønsket påskegjest i Jerusalem? Det er ikke så sikkert. Han var til bry, det ble uønsket liv og røre, ledere mistet kontroll, uønsket adferd fikk konsekvenser.

Etablerte systemer vil ofte fungere slik at den som kommer

med noe nytt eller ikke oppfører seg i tråd med vedtatte normer, vil bli forsøkt fryst ut. Disse mekanismene må vi passe oss for som kirke. Hva betyr det i dag, at kirken alltid må reformeres? Er vi modige nok? Tør vi røre ved tilnærmet hellige tradisjoner, eller avvises alt som smaker av forandring? «Veien er målet», sies det gjerne i pilegrimssammenheng. Noen synes det blir for løst. Alt overlates liksom til den enkelte pilegrim. Men på den annen side – finnes noen annen mulighet? Er det klokt å definere på vegne av andre, hva de må og ikke må, hvordan de bør leve sitt liv og vandre sine veger? Hvem ønsket Jesus velkommen til Jerusalem, var det de beleste, skriftlærde, velmenende, formanende besserwisserne? Nei, det var folkemengden, barna, etterfølgerne, de som fant glede i å ønske velkommen fremfor å avvise, legge greiner på bakken fremfor å bygge gjerder, rope hosianna i stedet for å hysje.

I den statlige pilegrimssatsningen er hovedområdene kultur, miljø, kirke og næring. Som pilegrimsprest heier jeg på alt dette. Kulturen – det vi skaper sammen som mennesker (vi vandrer og synger hosianna). Miljøet – vernet om skaperverket (palmegreinene pynter veien). Kirke – der vi ønskes velkommen inn (porten og tempeldøren står åpen). Næring – alt som handler om tilrettelegging og synlig gjestfrihet og omsorg (byen tar imot til fellesskap, måltid og et sted å sove).

Hvetekornets lov

Første rekkes tekster for palmesøndag er veldig «påskelige». Da jeg først leste dem lurte jeg på om jeg hadde sett feil. Var det egentlig skjærtorsdagens tekster jeg hadde funnet fram? Og man kan noen ganger spørre seg om sammensetningen av tekster i tekstboka av 2011. Lar de den enkelte søndag «være seg selv» - eller peker alt frem mot noe annet? Så er det likevel ikke til å komme unna at palmesøndag peker frem mot påskeukas mange hendelser, og mye kan sammenfattes i hvetekornets lov: «Hvis ikke hvetekornet faller i jorden og dør, blir det bare det ene kornet. Men hvis det dør, bærer det rik frukt.» (Joh 12,24). Noe må dø for at nytt liv kan spire. Gjennom død og forandring bærer noe frukt. Som disiplene (Joh 12,16), er det mye vi ikke skjønner. Men palmesøndag og

påskens øvrige dager lærer oss at det er gjennom forandring det nye kan få vokse frem.

Salmeforslag

23 Hosianna, Davids sønn

579 (ved dåp) Jesus kom med vann og blod

5 Gjør døren høy (vers 1-3)

162 Såkorn som dør i jorden

602 (ved nattverd) Lat kvar jordisk skapning

9 Rydd vei for Herrens komme

Lars Erlend Kielland

Pilegrims- og personalprest i Hamar bispedømme

lk543@kirken.no

Mer enn bare ord

Skjærtorsdag - torsdag 13. april 2017

Lesetekster:

2 Mos 12,1.3-8.11-14 - Herren innstifter påskehøytiden

1 Kor 5,6b-8 - Vårt påskelam er slaktet

Evangelietekst:

Matt 26,17-30 - Det siste måltid

574 ord. Det var så langt jeg kom da jeg prøvde å telle. I *Ordn*ing for hovedgudstjeneste fra 2011 består liturgiens nattverddel av 574 ord. Det er en formidabel økning fra de 83 ordene om innstiftelsen av nattverden i Matteusevangeliet (26,26-29), eller de 62 ordene i 1 Korinterbrev (11 23b-25).

Som søkende og undrende student i Oslo satt jeg meg igjennom mang en gudstjeneste. Og da mener jeg *satt*. Terskelen for å gå til nattverd var såpass stor, at jeg turte ikke. Mest fordi jeg ikke forstod hva det handlet om. Det var så mange ord, og jeg visste ikke om jeg kunne stå for det som ble sagt. I dag jobber jeg som prest, og forretter nattverd rett som det er. Jeg leser innstiftelsesordene med stor innlevelse, og deler ut til alle som vil ta imot. Men stadig vekk undrer jeg meg, og spørsmål melder sin ankomst: Hva handler dette om? Hva er poenget med dette måltidet? Finnes det en entydig mening blant alle de 574 ordene?

Nattverdfall og nyorientering

I nattverden minnes vi det siste måltidet Jesus delte med sine venner, slik evangelieteksten forteller om. Og som jeg pleier

å si til konfirmentene, så er det lett å la seg skremme vekk av ordet «nattverd». Det er simpelthen et eldre, norsk ord for *kveldsmat*.

Gjennom kirkehistorien har nattverden hatt en vekslende plass i gudstjenesten. Etter reformasjonen var hyppigheten på nattverd svært nedadgående her til lands. Fram til 1850 var det påbud om at alle voksne skulle gå til nattverd en eller to ganger i året. Senere skulle nye fromhetsidealer i kirkens forkynnelsel føre til «Det store nattverdfallet» (jfr. Bjørn Sandviks bok fra 1998), som resulterte i mange tomme alterringer rundt om i landet.

Mye har skjedd siden den gang. I dag er det nattverd i de aller fleste gudstjenester rundt om i landets folkekirker, og terskelen for å gå er langt lavere enn før. Hva er det som har skapt denne endringen? Og når i liturgihistorien var vi nærmest den opprinnelige, kristne nattverdfeiringen?

Nattverdens røtter

Ingen av bibeltekstene sier oss veldig mye om *hvordan* nattverden ble feiret, og hvor hovedfokuset lå hen. 1 Korinterbrev kan lære oss om de sosiale og samfunnsmessige konnotasjonene et slikt måltid hadde, og Paulus gir menigheten ramsalt kritikk for å forskjellsbehandle menighetslemmene. Men vi finner lite om hvilken plass nattverden hadde i menighetens liv, eller i gudstjenesten.

Lenge visste vi svært lite om hvordan gudstjenester *ble* feiret i oldkirken. Hos kirkefedre som Eusebius (265-340) og Athanasius (296-373) har man kunnet lese omtale av en autoritativ *kirkelære* eller *katekisme* (gresk *didache*), men bare fragmenter av den har vært tilgjengelig.

I 1875 gjorde den gresk-ortodokse biskopen Philotheos Bryennios en stor oppdagelse i et gammelt kloster i Konstantinopel (Istanbul). Han fant en rekke gamle skrifter som ikke hadde sett dagslys på århundrer. Et av dem var en fullstendig utgave av *Didache*. Den greske avskriften var fra år 1056, men teksten ble datert til år 70-90 e.Kr.

Oppdagelsen og utgivelsen av *Didache* skapte storm i forskermiljøer over hele verden, på linje med oppdagelsen av dødehavsrullene noen tiår etterpå. Allerede rundt århundre-

skiftet var en haug med litteratur om det lille skriftet blitt til. Etter det har interessen avtatt noe, men betydningen bør ikke undervurderes.

Didache har en tydelig tredeling. Først finner vi en etisk formaning. Deretter følger forskrifter om menighetsliv og gudstjenestefeiring. Og til slutt en eskatologisk formaning om Jesu snarlige gjenkomst. Det er den andre delen som er viktigst i vårt henseende.

Eucharist

Didaches gudstjenesteforskrift minner mye om gudstjenesteboka vi har i dag. Gudstjenester starter med dåp. Tre overøsinger i den treenige Guds navn. Deretter følger bønn, Herrens bønn, og til slutt nattverd.

Gjennomgående i Didaches nattverdliturgi er *takknemligheten*. I bønnen for vinen leser vi: «Vi takker deg, vår far, for din tjener Davids hellige vintre som du har latt oss kjenne gjennom din tjener Jesus. Deg være ære i evighet» (Didache 9,2). Etter måltidet finner vi også en takkebønn: «Vi takker deg, Helige far, for ditt hellige navn, som du har latt bo i våre hjerter. [...] Du Herre, Allhærs Gud, har skapt alt for ditt navns skyld, og du har gitt menneskene mat og drikke til å glede seg ved, for at de skulle takke deg [...]» (10,2-3).

Ordet *takke* finner vi også i dagens evangelietekst, og i nattverdens innstiftelsesord: «Og han tok et beger, takket, ga dem og sa.» Hos Matteus brukes det greske *evlogeá*, som kan oversettes lovprise eller tale vel om (jfr. engelsk *eulogy*, som ofte brukes om minnetalen i en begravelse).

I 1 Korinterbrev, og i Didache, brukes verbet *evkjaristeá*, som kan oversettes å takke eller å være takknemlig. Vi kjenner det umiddelbart igjen som et av de vanligste ordene for nattverd på engelsk: *eucharist*.

Dette er også det greske ordet som brukes om selve nattverden i Didache. Det er tankevekkende, synes jeg. Allerede i første århundre etter Kristus, i den eldste nattverdliturgien vi har, er *nattverd* og *takknemlighet* blitt synonymmer.

Takk!

Med dette i bakhodet får både Skjærtorsdag og nattverdfeiringen en ny betydning. Det er takknemlighetens og fellesskapets

måltid. For oss materielt privilegerte nordboere er det også en påminnelse om vårt globale ansvar. Alt vi har, har vi fått av Gud, og Gud vil at vi skal dele.

Jeg tror at dette lille ordet, *takk*, kanskje er det viktigste vi har. Det kan neppe brukes for ofte. Og er det én ting mine foreldre gjentok til det kjedsommelige i oppveksten min, så er det at jeg alltid må takke for maten. Noen år senere begynner det å gå opp for meg hvor viktig det er.

Dagens nattverdliturgi består av mange ord. Det er ikke til å komme bort ifra. Heldigvis både starter og slutter liturgien i takknemlighet. Både bønn etter takkofferet («Velsignet er du, Gud...») og takkebønnen etter nattverden («Vi takker deg, nådige Gud, du som gjennom brødet og vinen...») minner svært mye om Didaches formuleringer, og er tradisjonen tro. Jeg stilte spørsmålet over om når i liturgihistorien vi har vært nærmest den opprinnelige nattverdfeiringen. Og det kan hende jeg forherliger min egen samtid når jeg sier dette, men vi kan da neppe være så langt unna nå.

Salmeforslag

158: Jesus, din søte forening å smake

604: Jesus, livets sol og glede

612: Vårt sinn er fylt med glede

Litteratur

R.C.D. Jasper; G.J. Cuming: *Prayers of the Eucharist: Early and Reformed* (1987)

Norsk oversettelse av Didache: *Didache. De 12 apostlers lære.*

Prytz Agenturers forlag, Tromsø (2000)

Kjetil Austad

Kapellan i Sula sokn

kjetilaustad@gmail.com

Jesu gravferdsdag - og vår

Langfredag 14. april 2017

Evangelietekst:

Lukas 22.39 – 23.46

Først vil jeg si litt om hvordan vi feiret langfredag i Skedsmo kirke de siste årene jeg var prest der:

Gudstjenesten kvelden før sluttet med at alteret ble dekket helt av så det var bare nakne bordplata igjen, også duker og antependiet ble fjernet, og det lå kun fem røde roser på bordet. Gudstjenesten åpnet med at presten, kledd i den sorte samarienen, bar et stort trekors opp midtgangen og la det fra seg på alterringen mens menigheten sang: “Han gikk den tunge veien, opp til Jerusalem”

INNLEDNINGSORD FØR FØRSTE LESNING:

Langfredag er en sorgens dag. Vi holder sørgehøytid over Jesus fra Nasaret i dag på hans gravferdsdag. I gamle dager skulle ikke kirkeklokkene lyde denne dagen, heller ikke orgelet, og mange steder ble flagget firt på halv stang, og mennesker og dyr fastet hele dagen.

I mange kirker er dagens farge sort - sorgens farge. Alteret er tomt, vi har hverken lys, brød og vin, eller blomster, bortsett fra de fem røde rosene som minner oss om Jesu fem sår. I Den katolske kirke feires messe hver dag hele året, unntatt på denne fredagen.

Når vi kommer sammen og feirer gudstjeneste denne dagen, gjør vi det som på en gravferdsdag. Presten er kledd i sort og går ikke for alteret, men holder seg til lesepulten. Og vi følger Jesus til graven - til hans siste hvilested. I dag helliger vi

våre graver.

Likevel er ikke dette en vanlig gravferdsdag. Det er ingen kiste i kirken, for med Jesus er alt annerledes. Han er ikke død, heller ikke på langfredag er Jesus død. Han lever og er nær hos alle som lytter til ham, han er nær hos alle som håper på hjelp fra ham, hos alle som roper ut sin smerte.

Vi skal nå høre vår Herre Jesu Kristi lidelseshistorie. Det er en vond og lang beretning og menigheten blir sittende under lesningen. Vi står heller opp under salmesangen mellom lesningene.

La oss først be sammen den bønnen vi bruker ved gravferd her i kirken:

Evige Gud, himmelske far, du gir oss livet og, når vi dør tar du igjen imot det. Du gjemmer det en tid i dødens mysterium for en gang å løfte det opp i lyset, rensset og fornyet som vårt evige liv. Vi takker deg for det liv Jesus fra Nasareth har levd. Vi takker deg for alt godt som står igjen etter ham, spesielt for det Guds rike han opprettet.

Og framfor alt takker vi deg for at vi kan overgi oss selv og våre i dine hender når vi møter døden. I din sønns død har du forløst oss Herre. Takk for at du ved hans grav har helliget våre graver og gjort dem til hvilekamre der vi venter din Sønnns gjenkomst i herlighet og ser fram mot å møte ham i Paradis.

Vekselslesning

Lesningene fra Lukas som vekselslesning med forteller og ulike rolleinnehavere.

Salme under lesningen: *Hill deg frelser og forsoner.*

Prekenen

Vi er samlet her i kirken og har fulgt Jesus fra Nasareth på hans siste vei. Jesus har levd sitt liv på jorden i noen og tredve år og døde en gruffull død.

Han ble født i Betlehem i Judea land og vokste opp i en stor søskenflokk i en familie som satt i beskjedne kår. Som ung gikk han i snekkerlære hos faren, men ca. 30 år gammel brøt han med sitt yrkesliv og gav seg til å forkynne det glade budskap: Evangeliet om frihet for fanger, helbred for syke, og godt liv for fattige, ja endog nytt liv for døde. Og han lærte

menneskene å vende det annet kinn til når de ble slått. Og som han forkynte, slik levde han selv. Da myndighetene tok ham for å være en opprører, ble han arrestert, dømt til døden, og henrettet slik vi nettopp hørte.

Jesus hadde levd sitt liv som en from jøde, hver helligdag hadde han funnet sin plass i Guds hus og hørt Guds ord og bedt sitt folks bønner. Han hadde óg holdt alle lovens bud slik han var opplært til. Og slik han hadde levd, slik døde han:

I sin dødsstund fant han fred i ord fra den jødiske kveldsbønn som han trofast hadde bedt hele sitt liv: "Far i dine hender overgir jeg min ånd!"

Og slik han hadde forkynt, slik døde han óg: På korset ba han for sine bødler: "Far forlat dem for de vet ikke hva de gjør."

Og han lovet den angrende synder en plass i Paradis etter torturen og døden på korset. Både torturisten og hans offer hadde en plass i Guds rike, en plass i Guds nærhet. Slik ble den første langfredag til en Good Friday. Det som er godt ved langfredagen er at her er Gud på ofrenes side, ikke på maktavernes. Gud ble selv et offer for synd og ondskap! I en verden der mørke råder, er Gud først og fremst ofrenes Gud.

Da Jesus hang på korset ble han gjentatte ganger oppfordret til å frelse seg selv. Av folket, av rådsherrene, av soldatene og av den ene forbryteren: "Er ikke du Messias? Frels deg selv og oss!"

Han var Messias, Frelseren, men han kunne ikke frelse seg selv. Det var så og si det eneste han, den allmektige, ikke kunne dersom han skulle være Frelseren. Han måtte velge mellom sin egen frelse og vår. Skulle han være vår frelser, måtte han oppleve avmakten i dette å være et menneske. Det er mange menneskers kår å være avmektige: Krigsofre, undertrykte, misbrukte, underernærte, ofre for mobbing i skole og samfunn. Som dem måtte Gud tåle fornedrelse og lidelse. Og som oss alle måtte han dø. Heller ikke han kunne frelse seg selv. Langfredagens drama skal lære oss at ingen av oss kan frelse seg selv. Vårt strev, vår fromhet og våre bekymringer kan ikke gjøre noe fra eller til, hverken med vår eller andres frelse. Det er da heller ikke nødvendig: Jesus ofret seg like inn i døden for vår skyld, for at det onde ikke skal ødelegge oss.

Når selv døden ikke kunne stanse det gode, da er det trygt.

Dette er påskens budskap: Gud har forsonet seg med oss.
Vi er bra nok for ham. Vi er godtatt til tross for alt vi vet om oss
selv. Og til tross for alt Gud vet om oss.

I all enkelhet: Vi har lov til ikke å være perfekte.

Arne Sand

Prost emeritus

arnesand2@icloud.com

Påskennatt

Påskennatt / Ottesang – Lørdag 15. april / Søndag 16. april
2017

Lesetekster:

1 Mos 1,1–5;1,26–2,2 Gud skaper lyset og menneskene
og 2 Mos 14,1–22 Sivsjø-underet
Rom 6,3–11 Forenet med Kristus i dåpen

Evangelietekst:

Mark 16,1–8 Jesus står opp

Lørdag i den stille uke er et helt spesielt døgn i kirkeåret. Denne lørdag er en “død” dag fordi Herren ligger i sin grav i påvente av påskemorgen. Desto større er derfor jubelen når hans oppstandelse fra de døde feires ved midnatt.

Ved hver barnedåp tenner vi barnas dåpslys fra det store Kristuslyset i kirkens kor. Dette store påskelyset blir tent første gang denne natten.

Når menigheten kommer til kirken påskennatt, ligger kirken i stummende mørke. Alle får utdelt sitt lille påskelys som ennå ikke er tent. Messen begynner med en lysseremoni der presten bærer inn det store påskelyset. Det tennes ved kirkens inngang, og presten synger “Kristus - verdens lys!” Menigheten svarer: “Gud være lovet!” Dette gjentas tre ganger mens lyset bæres fram gjennom kirken. Fra dette store lyset får så alle i kirken tent sine små lys - et tegn på at vi er lysets barn, at vi alle har del i Kristi oppstandelse og dermed del i lysets seier over mørkets makt.

Etter lystningsseremonien blir påskelysungen sunget av

kor eller forsanger. I bibellesningene som følger blir det så fortalt om Guds gjerninger fra skapelsen av. Vi hører óg om Guds underfulle frelse av sitt folk gjennom Det Røde Hav. Dette har i kirkens liv alltid stått som et tegn som peker fram mot frelsen gjennom dåpens vann. Senere i denne gudstjenesten blir kirkegjengerne minnet om sin egen dåp der de en gang ble forenet med den korsfestede og oppstandne Kristus “for at vi skal leve det nye liv med ham”, som det heter hos Paulus.

Dåp hver påskenatt i gamle dager

I Urkirken ble det alltid forrettet dåp denne påskenatten. De som skulle opptas i menigheten hadde i hele fastetiden gått gjennom en undervisnings- og botstid som forberedelse til dåpen. Hele menigheten var samlet om natten for å feire Jesu seier over døden, lysets store seier over mørkets makt, slik vi altså fremdeles gjør påskenatt. Midt oppe i denne påskejubel kom så de som skulle døpes fram til dåpsbassenget. Det var en grundig dåp, de ble dukket helt under vann og skulle på denne rituelle måten gjennomgå det Paulus i Romerbrevet 6. kapittel sier om dåpen:

“Vet dere ikke at alle vi som er døpt til Kristus Jesus, ble døpt til hans død? Vi ble altså *begravet med ham* da vi ble døpt med denne dåp til døden, for at vi skal leve det nye livet, liksom Kristus ble reist opp fra de døde ved Faderens veldige kraft.”

Rituell død og oppstandelse

På en *rituell* måte gjennomgikk altså de nye kristne det samme som Jesus helt fysisk hadde gjennomgått da han døde, ble begravet og sto opp fra de døde. Ved å bli dukket helt ned i vannet nede i «dåpsgraven», ble de på en rituell måte både druknet og begravet med Kristus. Og når de sto opp av denne «graven», ble de iført hvite klær og kunne for første gang feire den hellige nattverd sammen med menigheten. De hvite klær symboliserte det nye liv med Kristus, at de på en måte alt hadde påbegynt oppstandelseslivet. I dåpen ble de født på ny til det evige liv. Våre hvite dåpskjoler ved barnedåp er minne om dette.

Hedenske religioner som forbilde

De første kristne hadde faktisk hedenske skikker som forbilde når de døpte på denne måten. Gjennom denne dåp tok de som kristne i bruk en eldgammel fororientalsk skikk, og kristnet den. Skikken hørte de såkalte mysteriereligioner til, og var velkjent i hele Romerriket i kirkens første århundrer. Flere av samtidens religioner kjente forestillinger om guder som døde og oppstod til nytt liv. I mysteriereligionenes ritualer kunne så de troende få del i dette guddommelige liv ved rituelt å gjennomgå den død og oppstandelse som guddommen alt hadde gjennomgått. Det skjedde ved at de helt bokstavelig ble satt ned i en grav som en del av en innvielsesrite der de ble ett med guddommen.

Når Paulus forkynner dåpen som en død og oppstandelse med Kristus, utnytter han disse forestillinger som folk kjente og var vel fortrolige med. For Paulus var poenget at i mysteriereligionene dreide det seg om guder som ikke fantes. Men for Paulus var det ingen tvil om at Jesus fantes, han var virkelig, det var nok av vitner på det. Han var Guds sønn som døde og oppstod fra de døde til nytt liv. I forbindelse med Jesus var det ikke bare gamle myter, men noe som hadde hendt i historien og som mange i samtiden hadde opplevd og vært vitner til. Jesus var både Gud og menneske på en gang. Det liv han fikk av Gud da han ble reist opp fra de døde, det gis videre til hans disipler. Paulus anskueliggjør svært så konkret på hvilken måte dette kan skje ved å knytte dåpen sammen med mysteriereligionenes eldgamle riter, ved å forstå dåpen i lys av dem.

Den kristne dåp

Når kirken døper mennesker skjer det i følge Paulus noe med dem:

“Vi ble altså begravet med ham da vi ble døpt med denne dåp til døden, for at vi skal leve det nye livet”. (Romerbrevet 6.3-8).

Paulus anlegger på denne måten et veldig stort perspektiv på dåpen, et perspektiv som har gitt oss en god grunn til å minnes vår egen dåp en gang i året slik det skjer nettopp ved påskennattsvaken. Som døpte mennesker er vi innviet til et liv der mørkets makt er brutt, og dette skal gi oss håp og mot til

den kampen vi daglig kjemper mot det onde.

Forslag til salme:

Nr. 184 Børre Knudsens praktfulle salme om Sivhavet og dåpen
586.4-6 Svein Ellingsens dåpssalme, de tre siste vers ved vår
dåpsspåminnelse

Til slutt 198 Ljos over grav.

Arne Sand

Prost emeritus

arnesand2@icloud.com

Stille glede

Påskedag – søndag 16. april 2017

Lesetekster:

I Salme 118,14–24 Dagen som Herren har gjort

1 Kor 15,1–11 Oppstandelsen

Evangelietekst

Luk 24,1–9 Jesus står opp

Når jeg leser evangeliet for 1. påskedag ser jeg for meg en stille, klar morgen. Sollyset som gradvis trenger gjennom trærne og sakte lyser opp hagen. Sorgtunge føtter på stien, ensomme, men i felleskap om et oppdrag. Maria Magdalena, Johanna, Maria, Jakobs mor, og flere kvinner. Steinen veltet til side. Stillhet. Jesus finnes ikke blant de døde. «Han er ikke her, han er oppstått.» De leter på feil sted.

Når jeg leser påskeevangeliet kjenner jeg stillhet, tomhet, undring. Jesus er borte. Bare linklærne ligger tilbake som et taust vitne om et liv som ble gitt, tatt tilbake, og – gitt på nytt? Stillhet og tomhet. Som gir plass for forsiktig forventning, gryende håp, varsom glede.

Jeg får lyst til å gi trompetisten fri, dempe taklyset og invite-re Andreas Utnem til å spille like vart som han gjør på plata si «Night hymns» - for eksempel «Thine be the glory» eller «Easter morning». (Herved anbefalt til å akkompagnere preken-skriving!) Der er lyder, melodi og stemning som passer til fortellingen. Eller kanskje en solist som synger dempet «Han stod opp før dagen demret» (nr. 214 i salmeboka) eller Ingebjørg Bratlands «Kom, Jesus, lys din fred på jord» (Aarhun/Lind).

Forbindelsen til jødernes påske

Leseteksten fra GT binder vår oppstandelsesfeiring sammen med Jesu egen påskefeiring. I sin note til Matt. 26,30 sier Bibelselskapet at lovsangen som ble sunget i forbindelse med påskemåltidet er salmene 113-118. Salme 118 er den siste disiplene synger før de går ut til Oljeberget. Lovsangen, som av Jesus og disiplene synges til ære for Gud som ledet folket ut av slaveri, får en ny betydning for oss som leser den inn i den nye pakt. Gud redder ikke bare ut av slaveri, men også gjennom døden. «Steinen som bygningsmennene vraket, er blitt hjørnestein» (v. 22). Setningen blir sitert av Jesus hos alle synoptikerne i lignelsen om vinbøndene og arvingene (Matt. 21,42; Mark. 12,10; Luk. 20,17), og gir ny mening for oss som lever i den nye pakt.

Korinterbrevs-teksten er hentet fra «Oppstandelseskapitlet» hos Paulus; 1. Kor. 15. Men vi går glipp av Paulus' oppstandelses-argumentasjon, vår tekstdel er kun introduksjonen. Paulus understreker for korinterne at evangeliet han gir videre er det han selv har tatt imot; beskrevet som en «mini trosbekjennelse»: Kristus døde for våre synder, ble begravet, stod opp den tredje dag, viste seg for Kefas og deretter for de tolv. Paulus er opptatt av å begrunne oppstandelsen med vitner, men utelater likevel å fortelle om de *første* vitnene; kvinnene, som alle fire evangelistene nevner. Selv om evangelistene ikke er helt enige om hvilke kvinner som kom til graven påskemorgen, er de samstemte i at det var kvinnene som var først ute. Dette nevnes altså ikke av Paulus, og det er i grunn bare som forventet i og med at han var en mann som levde i en tid der kvinners vitneutsagn ikke var verdt noe.

Umulige vitner

Men i påskedagens evangelietekst er kvinnene altså nevnt. Tre av dem er navngitt selv om det riktignok skjer først i vers 10, etter vårt tekstutsnitt. Maria Magdalena (som nevnes av alle evangelistene), Johanna, hustruen til Kusa, en forvalter hos Herodes (Luk. 8, 3) som bare nevnes hos Lukas, og Maria, Jakobs mor. I tillegg nevner Lukas «de andre kvinnene». Det kan altså ha vært en god gruppe kvinner med til graven denne morgenen.

Notto Thelle argumenterer for at kvinnene gir fortellingen

troverdighet nettopp fordi de ble ansett som ugyldige vitner: «Hadde beretningene om oppstandelsen vært diktet opp, ville mennene stått i forgrunnen. Men de var handlingslammet. Det var kvinnene som drog til graven tidlig om morgenen *for å salve den døde (...) alle evangeliene holder fast på det foruroligende faktum at de første vitnesbyrdene ikke var rettskraftige. Nettopp det gir beretningen troverdighet*» (Notto R. Thelle, «Gåten Jesus» s. 152).

Hvordan skikken var med oljene som skulle smøres på den døde kan man lese mer om hos biskop Kvarme i boka «Åtte dager i Jerusalem». Der kan man også lære mer om jødisk påskefeiring, blant annet at dagen da Jesus står opp fra de døde er dagen da kornbandene blir svingt i tempelet, som takk for at kornhøsten var kommet. Et ildoffer av olje, røkelse og mel blir brent i tempelet, og et årsgammelt og lyteløst lam blir båret fram som brennoffer. Alt dette samme morgen som Jesus stiger ut av graven. Her er symbolikken rik nok til 2-3 påskeprekener. Symbolet med kornet handler dessuten ikke bare om kornhøst og feiring av våren. Rabbinerne og fariseerne trodde på de dødes oppstandelse og hadde kornet som et viktig oppstandelsessymbol, slik vi også kjenner det fra den kristne tradisjon.

Til prekenen

Det går an å stille de store spørsmålene denne dagen; kan vi tro på oppstandelsen? Hva betyr oppstandelsen for oss? Hvordan kan vi snakke om oppstandelse i vår tid, er det mulig, er det viktig? Her har jeg flere spørsmål enn svar, og kanskje er den mest ærlige påsketeologien mer undrende og spørrende enn bombastisk proklamerende?

Jeg liker godt stilen i preken om «forklarelsen/forvandlingen» fra den greske skriftsamlingen tilskrevet Efraim Syreren (306-373). Tidligere har jeg sitert den på 1.juledag som en refleksjon rundt Jesus som sant menneske og sann Gud. Evangeliet om oppstandelsen utfordrer oss, slik som Johannesprologen, på forholdet mellom Jesu guddom og menneskelighet, og jeg tenker at deler av denne prekenen gjerne kan brukes på 1.påskedag. Her et lite utdrag: (oversatt av Gunnar Innerdal)

Om han ikke var menneske, hvem lå i krybben?

Og om han ikke var Gud, hvem steg engler ned for å lovprise?

Om han ikke var menneske, hvem ble innbudt til bryllupet i Kana i Galilea?

Og om han ikke var Gud, hvem gjorde vann til vin?

Om han ikke var menneske, hvem satt på eselfolen?

Og om han ikke var Gud, hvem kom folkemengdene ut for å hilse med ære?

Om han ikke var menneske, hvem ble slått?

Og om han ikke var Gud, hvem helbredet øret som Peter hadde hugget av og satte det på plass igjen?

Om han ikke var menneske, hvem ropte ut: «Min Gud, min Gud, hvorfor har du forlatt meg»?

Og om han ikke var Gud, hvem sa: «Far, tilgi dem»?

Om han ikke var menneske, hvem ble stukket med spydet i siden, slik at det kom ut blod og vann?

Og om han ikke var Gud, hvem knuste dødsrikets porter og løste lenkene?

Om han ikke var menneske, hvilke naglemerkede hender og hvilken spydmerket side var det

Tomas rørte ved?

Og om han ikke var Gud, til hvem brøt han ut: «Min Herre og min Gud»?

(Utdrag fra kilde: <http://gunnarinnerdal.no/wp-content/uploads/2014/11/Efraim-syreren-Om-han-ikke-var-menneske-og-Gud.pdf>)

Oppstandelsen bryter med naturlovene. Et menneske skal ikke kunne bli levende etter at det er død. Slik minner Jesu oppstandelse om det han ellers gjorde; han brøt med de vanlige reglene. Han spiste med «feil» folk, motsa autoritetene, løftet fram samfunnets tapere som helter (f.eks. den barmhjertige samaritan i Lukas) – og utførte mirakler som ikke kunne forklares. Dette kan gi en inngang til å snakke om Jesus som positiv lovbrøt – både i liv og i død sprenger han grensene og åpner for det gode.

Til gudstjenesten

Jeg står for det jeg skrev i starten om denne dagens vare, stille stemning. Samtidig er det påskefest etter skjærtorsdagens svik og langfredagens død. Jubelen hører med, og gjerne nikenum og utvidet gloria (særlig hvis man har kor tilgjengelig eller god menighetssang). Man kan velge å starte i det stille og la festen bygge seg opp mot nattverden og avslutningen – gjerne ved hjelp av salmene.

Med plan om en stille start og en jublende avslutning har jeg følgende forslag til salmeseddel:

Inngang

214 – Han stod opp før dagen demret (gjern med solist på et par vers)

205 – Kornet har sin vila

193 – Han er oppstanden, store bud (høytidsvers)

196 – Påskemorgen slukker sorgen

207 – Livet vant, dets navn er Jesus (offertoriesalme)

Under nattverden; 206 – Dine hender er fulle av blomster og

209 – Døden må vike

197 – Deg være ære

Litteratur til inspirasjon:

Notto R. Thelle: «Gåten Jesus. Én fortelling – mange stemmer», Oriens forlag

Ole Chr. M. Kvarme: «Åtte dager i Jerusalem», Verbum forlag

Jostein Ørum: «De som så ham. 40 påskebetragtninger», Verbum forlag

Silje Kivle Andreassen

Sokneprest i Holmlia kirke

sa524@kirken.no

2. påskedag

2. påskedag – Mandag 17. april 2017

Lesetekster:

Jona 2,1–11 Herren berger Jona fra dypet

Apg 13,32–35 Jeg vil oppfylle løftene

Evangelietekst:

Luk 24,13–35 Emmaus-vandrerne

Jeg vet ikke om det går an, men jeg har bestemt meg for å sette opp noen preken-verdier for denne dagen. Om disse tre verdiene (se nedenfor) ble skrevet opp ved siden av hverandre på en linje, ville de høres ut som en dårlig metode for en slett reform. Siden jeg mener det på alvor, lar jeg de heller være overskrifter, så det ikke ser så dumt ut.

Refleksjon

Dette er *andre* påskedag. I Lukasevangeliet skjer alt på første påskedag: Påskemorgen, Emmausvandringen og Kristi himmelfart. Det betyr at når vi preker på andre påskedag preker over ”gårsdagens hendelser”. Det er OK. Vi har to dager til å feire og bearbeide Jesu oppstandelse. Det må være et poeng at prekenen denne dagen er formet som etter-tanke, dvs. preget av refleksjon, analyse og forsøk på å begripe. Jeg synes dette er en av dagene i kirkeåret der prekenen kan tåle å ha undervissende trekk. Muligens med konkrete henvisninger til fagteologien og kirkens 2000 år lange ordveksling om hva oppstandelsen er. Jeg forutsetter da at det ikke er en stor dåpsdag, og at de som kommer i kirken 2. dag er litt over gjennomsnittlig interessert i kristen tro og tanke. Min erfaring er at kirkegjen-

gere slike dager er litt sulteforet på den slags.

Åpenhet

Oppstandelsen rører ved virkelighetens yttergrense nesten uansett hva slags bilde vi har av den. Hvis jeg skal preke om oppstandelse må jeg ha som ambisjon å gi håpet rom. På grensen til det u-virkelige kan fortellinger, forestillinger, bilder og ord fort bli håpets snublestener og ikke håpets hjelpere. Når bildene blir for tydelige, forestillingene for detaljerte eller trange og ordene for store, kan det hende at håpet må gape høyere enn det makter. Håp er en skjør gave, som ikke nødvendigvis styrkes av mange ord og tydelige bilder. Jeg tror håp trenger å puste i åpne forestillinger og formuleringer.

Mangfold

Åpenhet betinger mangfold. Påskefeiringen vår er veldig sentrert rundt evangeliene. De andre NT-skriftene får ofte en sekundær bi-rolle. Så har jeg en anelse om at vi leser disse evangelietekstene veldig ensidig - bare med briller fra vår tid og vårt sted. Det synes jeg er dumt for de andre tekstene og to tusen års lesemåter har noe å bidra med. De første beskrivelser av oppstandelsen er skrevet 30 år før evangeliene. Paulus sine tekster er annerledes i form, innretning og innhold. Vi finner ingen henvisning til en tom grav, eller at disipler får ta og føle på kroppen til den oppstandne. Likevel er hans tekster vesentlige for å forstå den tidlige kristne troen på Jesu oppstandelse.

Jeg tror håpet får best rom når mangfoldet i den kristne overleveringen synliggjøres og løftes fram uten at ulikhetene harmoniseres eller gattes ut. Jeg vet ikke helt hvordan det best gjøres, men en forutsetning er at man er villig til å se tekstene og tolkningene som alternativer i et mylder av muligheter. Kanskje vi skulle tenke at evangeliene kommer med noen "alternative facts" i en allerede etablert samtale om oppstandelsen, uten at de dermed diskrediteres. Min preken ville ha startet med noen tanker om mangfoldet og mulighetene i den kristne overleveringen.

Så til noen stoppesteder i preken teksten.

Oppstandelse og gjenkjennelse

Mitt første spørsmål i møte med teksten blir: Hvordan skal vi lese v. 16: øynene deres ble hindret i å se, så de ikke kjente ham igjen.?

Dagens bønn for 2. påskedag, (vedtatt av Kirkemøtet i 2014) omtaler disiplene som "blindet av sorg". Det indikerer at vi i kirken har selvtillit på egen sorg-kompetanse, men hva tilfører det teksten og fortellingen å plassere årsaken til blindheten i disiplenes adferd eller modus? Er sorg og affekt noe som gjør det vanskelig å gjenkjenne den korsfestede og oppstandne? Turid Karlsen Seim sier helt enkelt at disiplenes blindhet skyldes "divine blindfolding". Det er en mer rett fram lesning som ikke legger mer inn i teksten enn nødvendig. Disiplene blir rett og slett hindret i å se at det er Jesus de går sammen med, og det det er Gud, eller den oppstandne selv som lukker øynene deres.

Seim skriver at det ellers er viktig for Lukas å få fram at den oppstandne kan gjenkjennes ganske umiddelbart. Det er en kroppslig likhet mellom Jesus fra Nasaret og den oppståtte Jesus-kroppen. Det er en kontinuitet mellom før og etter oppstandelsen og denne er betinget av at kroppen kan gjenkjennes. At disiplene på vei til Emmaus ikke gjenkjenner ham, er ikke et uttrykk for at han er ugjenkjennelig.

Vi tar tid til litt mer om de dødes oppstandelse og gjenkjennelse siden dette faktisk er tema i flere av evangeliene. Seim åpner for at vi også hos Lukas ser at Jesuskroppen endrer seg når den beveger seg gjennom et hierarki av forskjellige æraer, eller sfærer. I Lukas 24 er Jesus i transitt mellom tre slike æraer eller sfærer. Kroppen hans går fra å være (vanlig dødt) menneske, til å være oppstått fra de døde. Til slutt løftes han ved himmelfarten til en tredje æra eller sfære; - Himmelen. Den store forandringen skjer med kroppen hans når han løftes fra tilstanden av å være oppstått, til å gå til himmelen. Senere i Lukas-Acta blir Jesus også sett av mennesker etter himmelfarten. Da er det Stefanus og Paulus som ser ham i himmelen. Ved disse anledningene blir Jesus identifisert ved navn/tittel, og ikke ved at kroppen gjenkjennes.

Seim viser til andre (apokalyptiske) jødiske skrifter som også regnet med de dødes oppstandelse slik evangeliene gjør.

I disse finnes ifølge Seim forestillingen om at de som står opp må gjenkjennes fordi alle skal stilles til doms. Da er kroppslig identifisering en vesentlig forutsetning for at de skal dømmes rettferdig.

I 1kor.15.39 ff. ser vi hvordan Paulus forsøker å håndtere forholdet mellom kontinuitet og fornyelse i de dødes oppstandelse. Paulus er også opptatt av kontinuitet, men han er vel så opptatt av forandring. Det er jo ikke det frøet man legger i jorden som vokser opp, sier Paulus. Det blir for omfattende å sammenligne Paulus og Lukas sine forestillinger her. Men jeg tar plassen til å anbefale boken som Turid Karlsen Seim har redigert sammen med Jorunn Økland: *Metamorphoses, Resurrection, Body and Transformative Practices in Early Christianity* (isbn 978-3-11-020298-4)

”Etter skriftene”

De som har satt sammen våre tekster for 2. påskedag har nok sett for seg at hovedtemaet skulle denne dagen kunne handle om ”etter skriftene”. Alle tekstene har på sett og vis dette som tema. Om predikanter møter denne forventningen, vet jeg ikke. Jeg innrømmer at dette ikke er den tråden jeg ville fulgt i en preken.

På veien til Emmaus samtaler Jesus til disiplene om skriftene og han legger ut ”alle” skriftene. Kanskje skal vi ikke ta ”alle” helt bokstavelig. Poenget er kanskje at dette er en grundig og lang samtale, som berører hele bredden i den hebraiske bibelen. Det kan leses som at Jesus gir disiplene innføring i den ”ny-lesningen” av de jødiske skriftene som jesusbevegelsen gjorde til sin umiddelbare praksis. Ved denne samtalen mellom den oppstandne og disiplene, legitimer Lukas den nye lesemåten av de gamle skriftene.

Noen konfirmanter har spurt meg hvorfor Jesus ikke skrev noe selv, for da hadde jo tingene vært så mye enklere. Spørsmålet virker logisk i vår tid, men helt fremmed i NT. Det ville kanskje innebåret et kraftig brudd med den jødiske konteksten. De første kristne oppfattet Jesu liv og lære som helt organisk knyttet til de jødiske miljø og den jødiske skriftlige arv. Det var ingen spørsmål om Jesus-bevegelsen var en bevegelse innenfor den jødiske kulturtradisjon. Jesus gir dem ikke

et nytt skrift, men en ny lese måte av de skriftene som finnes, en ny hermeneutikk. Det har gjort at de jødiske skriftene er en del av den kristne troens DNA. Dette gjaldt ikke minst samtalen om oppstandelsen. Når man i år 381 tar inn *etter skriftene* i Nicenum, så er det nettopp oppstandelsen det knyttes til.

Etter at disiplenes øyne er åpnet, sier de til hverandre at Jesus har "åpnet" skriftene mens de var på veien. Både på norsk og gresk (διδασκάλω) har formuleringen en underklang som er bokstavelig. Utrykket er det samme som for eksempel å åpne en gardin ved å dra den ut til hver side. Å åpne en tekst må inneholde et element av å rive i stykker eller skille noe fra hverandre. Det er noe som må bort ødelegges hvis ny innsikt skal vinnes. Dette synes jeg er mer spennende spor å følge i en preken. Kanskje må man være i en situasjon som på en eller annen måte er preget av tap eller mangel, for at håpet skal fødes.

Øyeblikket og forandring

Høydepunktet i prekenteeksten er der disiplene gjenkjenner ham. Hvis disiplenes øyne er "divinely blindfolded" så følger det at det ikke er forandring ved disiplene som gjør at de plutselig ser. Det er ikke ny innsikt, ny kunnskap eller bearbejdet sorg som gjør at øynene åpnes. Den oppstandne *GIR SEG SELV TIL KJENNE*. Nattverdspraksisen var sentral og vel etablert praksis når Lukas skriver. Leserne ville gjenkjenne scenen. At brødet blir brutt med orden "til minne om meg" (Luk 22.19) gjør øyeblikket velegnet til å åpne øynene til disiplene, og vise sammenhengen mellom den jordiske Jesus og den oppstandne som sitter til bords med dem.

Det er fristende å tenke at øyeblikket er et gjennombrudd der "alt faller på plass". At oppstandelsestro er noe som plutselig kommer og skaper orden på alt. Det finnes mange fortellinger og forestillinger om at "alt plutselig falt på plass" eller at alt åpner seg slik på et øyeblikk. Kanskje lengter vi etter sånne øyeblikk, men jeg vet ikke om de finnes. Jeg finner de i alle fall ikke i teksten. Jeg leser dette øyeblikket som en del av en lengre prosess. Disiplene har på forhånd blitt forberedt gjennom både frustrasjon, samtale, og omgang med skriftene. Etterpå løper de til Jerusalem og snakker med de andre. Uten at ting

nødvendigvis blir forståelige eller tro-verdige av den grunn. Selv når den oppstandne Jesus står midt i blant dem, og de gleder seg over å se ham, høre ham, og ta på ham, vet de ikke helt hva de skal tro! (24,41). Er han en ånd? Gjenferd? Kropp? Vi får ikke greie på om ting faller på plass når de får se ham spise fisk heller.

En avklart oppstandelsestro er visst ikke noe som nødvendigvis gis raskt. Den kommer langsomt. Jeg vil beskrive disiplenes reise som en prosess hvor frustrasjon, håp, måltid, samtale med mennesker, og gamle tekster, er stadier på vei til oppstandelses-tro. Vi som lever med den lutherske arven har et stort fokus på *tro*, og selv om vi omtaler troen som en gave og ikke noe man primært velger, er det nok mange som sliter litt med å se "gave-aspektet" ved troen. Jeg tenker Emmaus-fortellingen er nyttig til å vise at oppstandelsen først og fremst vekker *håp*. Det er et begrep som de fleste vil gjenkjenne som noe man får. Man kan ikke bestemme seg for å håpe. Det er noe som kommer - for eksempel som en vag fornemmelse når man hører evangeliet om den oppstandne.

Sluttord: fides qua-fides quae

Fra teologien har vi lært at troen har to sider. Det *at* vi tror, og det vi *tror på*. Det to henger uløselig sammen. Mange vil hevde at troens AT utelukkende er knyttet til enkeltmennesket, mens bare troens innhold formuleres i en stadig samtale i kirken. Denne dagen tenker jeg at det vil være riktig å understreke at oppstandelsestro er et felleseie og aldri kan reduseres til en privat forestilling. Kirken er et stort felleskap i stadig bevegelse mot en tydeligere formulert tro på den oppstandne. Denne bevegelsen har en praksis: omgang med skriftene, deling av vin og brød, og en samtale om den oppstandne.

Tor Even Fougner.

Sokneprest i permisjon. pt i Aten

Tf976@kirken.no

You can 't go home again

2. søndag i påsketiden – Søndag 23. april 2017

Lesetekster:

Jes 43,10–13 Dere er mine vitner
 eller Apg 1,1–5 Løftet om Ånden
 1 Kor 15,12–21 Nå er Kristus stått opp

Evangelietekst:

Joh 21,1–14 Peters fiskefangst

Ved første øyekast er det er en fin korrespondanse mellom evangelieteksten på 2. søndag i påsketiden og denne søndagens plass i kirkeåret. Begge deler føles nemlig litt som vedheng. I påskehøytiden har vi fulgt dramaet gjennom triumf til forvilelse til seier. Nå skal vi kontemplere over det vi har opplevd. Og i Johannesevangeliet er egentlig det vesentlige sagt etter Jesu møte med Tomas. Til og med forfatterens avsluttede disclaimer: «Her kunne man sagt mye, mye mer, men jeg velger å gi meg her». Og så fortsetter vi med et nytt møte med Jesus. Men de som har greie på det sier at selv om Johannes 21 bærer tegn på å være et senere tillegg, finnes det ingen beviser for at det har vært en tekstradisjon uten dette kapittelet. Dermed får vi anta at det er en mening med både Johannes 21 og 2. søndag i påsketiden. Både med kirkeåret og bibelen bruker det å være slik. Og ved nærmere øyensyn, det er ennå noen løse tråder Johannes vil få orden i. Mer om det siden.

Men kanskje denne vedhengsfølelsen skyldes en tendens, også hos meg selv, til ganske raskt å erklære seg ferdig med høytidene. Dette er jo fast refreng i adventstiden. Da forma-

ner mange prester jeg kjenner med tilgang til lokalavisens spalter folket til å drøye med jula til det virkelig er jul – og så kan den heller være litt lenger på andre siden. Om ikke helt til kyndelmess, så i alle fall til 13. dag. Kanskje tiden har kommet for en liknende offensiv mot utidig og ukristelig avkorting av påsken. Det har for eksempel først nylig gått opp for meg at påskeuken er uken mellom påskenatt og 2. søndag i påsketiden – og ikke den stille uke. Så galt har det altså blitt. Vi er med andre ord fremdeles i høypåsken. Ingen grunn til å pakke den bort. Det er ennå ukesvis igjen.

I påsketidens gudstjenester er vi med andre ord fremdeles i festtiden. Men vi er samtidig i en slags liminalfase, rent fortellingsmessig. Disiplene har bevitnet Herrens oppstandelse, men er enda ikke satt i tjeneste. Kirkens knopp har ennå ikke bristet, for å si det litt svulstig. Det vil si, slik er det liturgisk og kirkeårsmessig, og i de synoptiske evangeliene. Hos Johannes har de derimot fått Den hellige ånd direkte fra Jesus, sammen med en utsendelse og et løse/bindemandat allerede i kapittel 20. Og vi får ingen himmelfart. Mulig jeg er sløv, men jeg har aldri festet meg ved dette store avviket før jeg jobbet med denne tekstgjennomgangen.

Hos Johannes er det med andre ord fullt utrustede og utsendte disipler som står i båten sin på Tiberiassjøen og ikke kjenner igjen Jesus. Hm. Til å ha fått både Ånd og oppdrag virker disiplene lovlig tafatte der de sitter. Vi er litt abrupt tilbake i Galilea. Vi får ikke vite hvordan eller hvorfor, men nå er de altså der.

For mitt indre øye ser scenen ved evangelietekstens begynnelse omtrent slik ut: Disiplene som sitter og stirrer utover Tiberiassjøen mot kveldstid. Noen roter kanskje litt i sanden. En av dem fikler med noe fiskeutstyr. Peter orker ikke mer, slår seg på lårene, reiser seg og sier: «Nei, guttær. Nå går jeg og fisker.» I mangel av noe bedre å gjøre blir de andre med. De fisker hele natten – og får ingenting.

Så kommer søndagsskoeshlägeren. Jesus viser seg på stranden, de kaster garnet på andre siden av båten – og får en fiskemengde som burde ha gjort at garnet revnet. Det er da disippelen Jesus hadde kjær gjenkjenner Jesus, og Peter – den spradebassen – kaster seg i sjøen og svømmer i land. Jesus har

et bål med fisk og brød, ber dem komme med mer fisk – og sier: ”Kom og få mat”. Slik gikk det til tredje gangen Jesus viste seg for disiplene.

Det mest overraskende med denne fortellingen er kanskje ikke at disiplene er tilbake der de var før alt skjedde, og driver med det de gjorde før Jesus kom og snudde livet deres på hodet. Om de hadde gitt opp prosjektet og ville tilbake til sitt gamle liv, eller om de bare avventet nærmere instruksjoner, kan fantasien få lov til å jobbe litt med. Det overraskende er at de er tilbake for å gjøre det de kunne best – og får det ikke til! For en hobbyfisker er det flaut å ikke få fisk. For en yrkesfisker i Galilea betyr det ruin og sult. Etter å ha blitt pålagt den tjenesten Jesus har pålagt dem, kan ikke disiplene late som om det ikke har hendt. *You can't go home again*. Og hva mer er, de er nødt til å gjøre hva enn de gjør på hans måte, ikke sin egen. Ikke engang fiske, deres profesjon, kan de gjøre på skikkelig vis uten Jesus.

Her tenker jeg kjernen for denne søndagens forkynnelse ligger. Det ligger en viss spenning her. Den Kristus som holder en fast, og som krever alt er både uimotståelig – og skremmende. Og det er den samme Kristus som ømt spør sine barn om de har mat, sørger for dem, og gir dem noe å spise. Ikke akkurat en flat, kjedelig og friksjonsløs kristologi.

Så, på stranden settes scenen for Peters forsoning med Jesus. Og slik brødet og fisken sender tankene tilbake til tegnet der de 5000 ble mett, sender bålet på stranden oss tilbake til skjærtorsdag. I alle fall med litt hjelp av andre språk. På norsk er et bål et bål (med mindre man er Lars Mytting eller Lars Monsen, eller noe), men dette bålet (forteller kommentarene mine meg), ἀνθρακιά, er samme slags bål, et kullbål, som Peter satt ved da han fornekta Jesus. Scenen er satt for at han skal kunne gjøre godt igjen.

Når Jesus byr på mat, så handler det *på en eller annen måte* om nattverden. Så jeg forstår hvorfor Jesus byr på brød. Dette blir en salgs parallell til Emmausvandrerens måltid med Den oppstandne. Men hvorfor fisk? Det er klart, jeg vet at fisk er viktig. Ichtyos og det. Men hvorfor byr ikke Jesus på brød og vin? En ting hadde vært hvis det kun var fisk som disiplene ga til Jesus, som han så tilberedte (velsignet?) og ga dem

tilbake. Da hadde takkoffertanken vært nærmere. Men Jesus har allerede fisk på bålet sitt. Gordon Lathrop skriver i *The four Gospels on Sunday* at man stadig må bære med seg at den tidlige kirke er evangeliens tilblivelsessfære, ikke «der og da» i Galilea. Kan fisk ha vært en del av en tidlig, mindre stilisert nattverdspraksis i Johannesmenighetene? Her kan man selvfølgelig dykke så dypt man vil. Det ligger utenfor rammene for denne lille teksten. Poenget står: Jesus ga sine gode gaver i brød-og-fiske-underet i Johannes 6, han metter disiplene i Johannes 21 – og han metter oss i messa 2. søndag i påsketiden 2017.

Noen ord om de øvrige tekstene. Jesaiateksten fremstår, når den leses for oss denne søndagen, som samtidig med fisketurten i Galilea. Herren har valgt seg ut sine vitner, og Herren er Herren. Basta. Som predikanter og menighet er det naturlig å tenke seg selv inn i Jesaias tilhøreres sted. Nå er det vi som skal vitne. Teksten fra 1. kor er ikke på samme måte en oppfordring om å vitne, den er et eksempel på et slikt vitnesbyrd. Jesu faktiske oppstandelse er umistelig – uten den er vi falske vitner og alt er fåfengt. For å lande litt:

Påskan er ikke ferdig, verken ferdig feiret eller ferdig forstått 2. påskedag. Ei heller 2. søndag i påsketiden. Vi fortsetter å kontemplere og vi fortsetter å feire påskens mysterium. Men ikke som vedheng til en høytid som er over.

Salmer:

190 - Som den gylne sol frembryter

195 - Krist stod opp av døde

207 - Livet vant, dets navn er Jesus

*Harald Frøvoll Torgauten,
Fungerende sokneprest i Nore, Uvdal og Tunhovd
menighetspresten@nore.kirken.no*

Hyrder og gjeterer

3. søndag i påsketiden – 30. april 2017.

Lesetekster:

Esek. 34,11-16 eller: Apgj 2,36-41
og 1.Pet.2,20-25

Evangelietekst:

Joh.10-11-18

Til søndagen:

Misericorda, barmhjertighet, er søndagens navn. At alle bibeltekstene denne søndagen har gjeteren som forbilde er vel et spennende apropos? *Dagens bønn: Jesus Kristus, gode hyrde, du kjenner oss og fører oss på rettferdighets stier. Vi ber deg: Vokt oss mot alle farer og let oss opp når vi går oss vill, så vi kan samles hos deg i ditt evige rike, du som med din Far og Den hellige ånd lever og råder, én sann Gud fra evighet til evighet. Amen.*

Pastor og gjeter

Til vår tid: Pastor og gjeter er som kjent det samme. På bibelsk tid var gjeteren viktig. I ørkenlignende strøk, med farlige dyr på jakt etter mat, måtte gjeteren både lede flokken til nye beiter og vannhull, og vokte den fra fare. Men er metaforen gjeter/hyrde treffende for vår tid og de behov moderne mennesker har?

«De to artene som har mistet mest anseelse i Norge i løpet av de siste årene, er laksen og presten», sa religionssosiologen Pål Repstad i et foredrag på slutten av 1980-tallet. Kanskje gjelder dette fremdeles? I disse tider, med Bjarte Tjøstheims humor omkring presteyrket, vil vi vel ikke kunne regne med en status-

oppjustering? Jeg tenker at det på mange måter er helt greit.

I vårt Luther-jubileum vil vi også måtte erkjenne at denne desavuering av prestens rolle startet med reformasjonen og opprøret mot kirkens og presteskapets fortolkningsmonopol. Tanken om det alminnelige prestedømme er en viktig arv. Vi bør også huske at i dagens samfunn er ikke lenger presten den eneste med lang utdanning. Vi er ikke lenger de klokeste og mest beleste. Hva blir det da igjen av pastoren – hyrden? Er det i det hele tatt noe spesielt med presten lenger? Det tror jeg det er. Vi ser det tydelig de gangene en prest gjør noe galt. Reaksjonene er annerledes og til dels mye sterkere enn for mange andre yrkesutøvere. Politi, politikere og andre møter vel noe av det samme, men ikke like sterkt som når en prest har handlet ille. Vi ser det også de gangene presten gjør noe rett. I møte med kriser og katastrofer er fremdeles prester viktige hjelpere man tyr til. Mange prester får være samtalepartnere for mennesker i livskriser. Presten er fremdeles, for mange mennesker, til stede i livets store hendelser. Både i sorg og i glede. Det er fremdeles rovdyr og kaosmakter som truer, og kanskje også lengsel etter hvor man kan finne mat?

Til tekstene:

Esekiel-teksten har diasporaen som bakteppe. Her fremstilles Gud som gjeteren som vil føre dem tilbake til det lovede land. Dette er den samme Gud som tidligere hadde ført dem bort, som staff for deres avgudsdyrkelse og frafall. Jeg undrer meg over hvilket gudsbilde dette kan skape? Straffeguden og frelserguden. Dom og gjenreisning. Når Jesus bruker gjeteren som metafor for hvem han selv er, vil jeg tro at dette klenger med for datidens mennesker. Har det relevans for gudsbildet vårt i dag?

1.Pet. 2-20-25 har de kristnes forfølgelser som bakteppe. Som en liten minoritet utsettes de for ulike prøvelser. De blir minnet om at som Kristus måtte lide uskyldig, så skal også de kristne lide uskyldig. For kallet for de kristne er å være Kristus i verden. Har dette relevans til vår tid?

I *Johannes ev. kap 10, v.11-15* ser vi at det gjøres et skille mellom *gjeteren* og *leiekaren*. Fra årets julevandring husker jeg at gjeterne i juleevangeliet ble fremstilt ganske negativt. I IKOS

julevandring blir gjeterne fremstilt som tyvaktige, og ikke til å stole på. Gjeterne var en yrkesgruppe som ble sett ned på. De eide ikke sauene. Dette fremheves som kontrast til at det var nettopp disse englene først kom med godt budskap til. Underforstått: Gud søkte til det laveste. Hvis det er tilfellet at gjeterne var lavstatus, er det kanskje litt underlig at Jesus bruker denne metaforen om seg selv? Men kanskje er det derfor at det må gjøres en forklaring på forholdet mellom gjeter og leiekar? Vår tekst gjør et poeng av at denne gjeteren eier sauene, mens leiekaren ikke gjør det. En gjeter som eier sauene har på en helt annen måte enn leiekaren vilje til oppofrende omsorg, like til døden for sine sauer.

I v. 16 utvider gjeteren sitt ansvarsområde. «Også andre sauer», blir vel forstått som hedningene? Og eiendomsretten gjelder også disse. Aner vi her noe om den spenningen som hersket i den første kristne tid mellom de hedningekristne og de jødekristne? Én flokk og én gjeter var ingen selvfølge. Den tidlige kirkestriden sto om akkurat dette.

V 17-18 er kristologisk teologi og en tydeliggjøring av Johannes-prologen. Enheten og dualismen lever i en mystisk spenning. Far-Sønn bildet er kanskje ikke det som i vår tid best fremhever enheten? Til det er det kanskje for mange fraværende fedre? I prologens avslutning: «*Ingen har noen gang sett Gud, men den enbårne, som er Gud, og som er i Fars favn, har vist oss hvem han er*». Som Far, så Sønn. Og Gud kan man ikke ta livet av. Gud gir sitt liv frivillig, i kjærlighet.

Til dagen: Konfirmasjonssøndag

I mange kirker vil dette være en konfirmasjonssøndag. Den beste tolkning av teksten fra Johannesevangeliet har jeg funnet hos Ole Paus:

*Hvem kommer til meg når andre går bort,
hvem blir igjen?
Hvem våger å se bak alt jeg har gjort,
og likevel kalle seg venn?
Hvem orker å se meg som den jeg er,
og elske meg som en sønn?*

Det begynner å bli et liv dette her, det begynner å ligne en bønn.

*Hva er løgn, hva er sant?
 Hvem kan gi svar?
 Jeg ble en tyv, jeg tok det jeg fant,
 og gikk før de så hvem jeg var.
 Jeg glemte det jeg stjal, i hjertets dypeste brønn.*

Det begynner å bli et liv dette her, det begynner å ligne en bønn.

*Hvem venter på meg, hvem viser vei,
 Hvem skal gjøre meg hel?
 Alt jeg flyktet fra gjensøker meg,
 som en hjemlengsel i min sjel.
 Jeg ser hver tåre, hvert blikk, hvert smil, hver latter, hvert rop,
 hvert stønn.*

Det begynner å bli et liv dette her, det begynner å ligne en bønn.

*Hvem vil ta meg inn til seg, når alt blir kaldt,
 hvem vil si: du er av meg - jeg elsker din sjel gjennom alt.
 Hvem orker å se meg som den jeg er,
 og elske meg som en sønn?*

Det begynner å bli et liv dette her, det begynner å ligne en bønn.

Jeg ville ha gitt alle et eksemplar av teksten. Jeg ville brukt sangen etter prekenen. Jeg ville hatt en solist som kunne synge sangen, og så kunne vi alle bli med på: «Det begynner å bli et liv dette her, det begynner å ligne en bønn». Prekenens hovedtema kunne være: «Hvem orker se meg som den jeg er, og elske meg som en sønn?»

Foreldrerelasjonen er kanskje det som best kan illustrere den gode gjeter? Selv om nok en og annen konfirmant akkurat på det punktet har opplevd omsorgssvikt, så vil de fleste kjenne seg igjen. Og selv om konfirmantene vil «frigjøre seg», så er samtidig behovet for å bli sett grunnleggende. Verdien av å tilhøre et fellesskap der vi blir sett og akseptert - dette tror jeg de fleste av oss både har tanker om og erfaringer med som kan gjøre en preken både relevant og nær. Lykke til!

Salme i konfirmasjonsgudstjenesten som kan bidra til tema:
Nr 646 Lean on me.

Oddvar Tveito

Sokneprest, Andenes, Sør-Hålogaland Bispedømme.

oddvar@andoy-kirkekontor.no

Tekst og sammenheng

1. mai 2017

Lesetekster:

Jes 58,6–10 - Den rette faste: å bryte åk

1 Joh 4,16–21 - Vi elsker fordi han elsket oss først

Evangelietekst:

Luk 6,31–36 - Gjør det gode og vær barmhjertige

Leseteksten fra GT er en sterk tekst fra Jesaja – en parallell til teksten Jesus resiterer fra i Lukas 4, der hans oppdrag blir kunngjort i synagogen i Nasaret. Prekenteeksten er hentet fra Sletteprekenen. Saligprisningene og veropene mot de rike etterfølges av budet om å elske våre fiender. Etter vår tekst følger budet om ikke å dømme, om treet og fruktene og om å bygge huset på fjell, som avslutter sletteprekenen.

Kirken og tidsånden

Mange har fått et inntrykk av at Kirken i våre dager tilpasser seg til tidsånden. Nå har Den norske kirke omsider, etter altfor mange år, vedtatt en liturgi for likekjønnede ekteskap. For noen er dette beviset på Kirkens populistiske tilpasning til vår egen tid. Og de mest konservative melder seg ut.

Men heldigvis er det slik at Kirken alltid har vært tilpassningsdyktig. Tilbakeholden, riktignok, men absolutt tilpassningsdyktig. Kirken tilpasset seg både til slavesamfunnet og til feudalsamfunnet. Noe forsinket tilpasset Kirken seg til den borgerlige franske revolusjon. I Norge ble 17. mai en helligdag. Kirken tilpasset seg og sluttet seg til det borgerlige gode sel-

skap og velsignet borgerskapets revolusjonære festdag. Kimen til det moderne borgerlige demokrati ble lagt.

I 1871 brøt det ut en ny revolusjon i Paris. Det borgerlige demokratiske prosjekt ga kraftig økonomisk vekst og industri i stort omfang. Med industrien fulgte framveksten av en lutfattig arbeiderklasse. Med tid og stunder tilpasset kirken seg også til den moderate og demokratiske sosialismen, og kirken besluttet at første mai skulle være en helligdag, parallelt med at den ble gjort til offisiell flaggdag.

Det er altså ikke noe nytt at Kirken tilpasser seg tidsånden. Tvert imot er tilpasningen både nødvendig og kristelig. Vi er satt til å tjene mennesket og bygge fellesskap i den verden vi lever i, ikke i verden slik den en gang var.

Skisse til en preken

Vår tekst starter med den gylne regel. Variasjoner av denne regelen finnes i de fleste religioner og livssyn. Den islamske versjonen lyder slik: *«Ingen av dere er sant troende før dine ønsker for din bror er det du ønsker for deg selv»*. Den jødiske versjonen: *«Det du ikke vil at mennesker skal gjøre mot deg, det skal du heller ikke gjøre mot dem»*. Humanetikerne bruker ofte et sitat av Arnulf Øverland: *«Du må ikke tåle så inderlig vel, den urett som ikke rammer deg selv»*. I hinduismen finner vi denne regelen: *«Dette er summen av plikter: Gjør ikke mot andre det som vil forårsake skade på deg selv.»* Og det finnes mange flere utgaver av den gylne regel. Den gylne regel gir oss et fundament for å bygge enhet og fellesskap i et stadig mer mangfoldig samfunn.

Det er første mai, det er vår og alt er som før. Kranser har blitt lagt ned på monumentene over arbeiderbevegelsens kvinner og menn. Demonstrasjonstog går sin gang over hele landet, med noen paroler som samler og andre som splitter.

Første mai og den gylne regel utfordrer oss. Første mai skal og må handle om kampen for rettferdighet og likhet. Vi må møte dagens utfordringer. Hva er dagens utfordringer, og hvordan veiledes vi av Guds ord, i møte med dagens utfordringer?

De store og verdensomspennende utfordringene handler fortsatt om fattigdom og undertrykkelse. *Som dere vil at andre skal gjøre mot dere, slik skal dere gjøre mot dem*, sier Jesus. Da blir det ikke trygt og forutsigbart lenger. Det blir tvert imot

vanskelig og ubehagelig:

Hvis jeg var et krigsoffer fra Syria eller Irak eller Palestina, hva ville jeg da at Norge og alle de andre rike skulle gjøre mot meg? Jeg ville selvsagt at dere kjempet for å få slutt på uretten som rammer meg og mine nærmeste. Deres overflod henger sammen med min armod. Mitt land fortsetter å blø, min familie trues av krig og sult og nød – fordi dere fortsatt skal skumme fløten av våre felles ressurser. Jeg ville kreve at retten skal velle fram som vann...

Jesus sier at det er det vi skal gjøre. *Som dere vil at andre skal gjøre mot dere ...*

Hvis jeg var palestinsk flyktning i fjerde generasjon fra Gaza, hva ville jeg da at Norge og Europa og USA skulle gjøre mot meg? Jeg ville selvsagt at dere skulle våkne opp og reagere langt sterkere mot uretten som rammer meg. Okkupasjonsmakten er avhengige av dere, av deres handel. Da må dere gjøre mye mer for å presse Israel til å heve den dødelige og umenneskelige blokaden som vi blir påført hver eneste dag. Jesus sier at det er det vi skal gjøre. *Som dere vil at andre skal gjøre mot dere ...*

Hvis jeg var en båtflyktning som krysset Middelhavet til Italia i en elendig farkost, totalt avhengig av kyniske menneskesmuglere og med fare for mitt eget liv, for å skape en ny framtid for meg og min familie i Europa - hva ville jeg da at dere skulle gjøre mot meg? Fire og et halvt tusen mennesker druknet i Middelhavet i 2016, kvinner og menn, barn og gamle. Hva kan dere gjøre for meg? Slipp meg inn! Først hindrer dere meg i å bygge en framtid i eget land, for så å stanse meg ved Europas porter. Dere setter opp murer mot meg og mine. Riv dem ned! Jesus sier at det er det vi skal gjøre. *Som dere vil at andre skal gjøre mot dere ...*

Løs urettferdige lenker, spreng båndene i åket, sett undertrykte fri og bryt hvert åk i stykker, sier profeten Jesaja. Den som elsker Gud, må også elske sin bror, hørte vi fra første Johannes' brev.

Vi står overfor store globale utfordringer. Med Trump som amerikansk president og høyreorienterte nasjonalister ved makten i Russland, Tyrkia, Ungarn, med høyre-radikale partier i store deler av Europa på randen av å vinne makten, - da

utfordres verdiene som arbeiderbevegelsen, kirken, moskeen og mange andre står sammen om. Arbeiderbevegelsen vakler i møte med disse utfordringene, særlig i forhold til flyktninger og asylsøkere. Det konkurreres i Europa om hvem som har den strengeste asylpolitikken. Politikere både til høyre, i sentrum og langt ut på venstresida er redde for å gi «feil signaler», redde for at vårt land skal oppfattes som gjestfritt.

Som dere vil at andre skal gjøre mot dere ...

Vi har også utfordringer nasjonalt og lokalt. Vi utfordres av overgrepsofre, av rusmisbrukere. Hadde det vært meg, hadde jeg ønsket at dere ville gi meg et liv, en framtid!

Hvis jeg var arbeidsløs eller i fengsel, hva ville jeg at dere skulle gjøre mot meg? Jeg ville at dere skulle gi meg arbeid, la meg få bo et sted!

Jesus sier at det er det vi skal gjøre. *Som dere vil at andre skal gjøre mot dere, slik skal dere gjøre mot dem.*

Hvis vi våger å møte utfordringene, da blir ikke Guds ord om den gylne regel bare en pyntegjenstand som alle kan si seg enige i. Nei, det blir vanskelig. Det livssynsoverskridende etiske imperativ blir altfor ofte redusert til en teoretisk og filosofisk dialog. Dialog er bra og nødvendig, men ikke hvis den erstatter handling. Ikke hvis den gylne regel blir ufarliggjort. Når vi konfronteres med virkeligheten denne første mai, i 2017, da blir den gylne regel noe helt annet. Den gylne regel skal og må være en sterk og utfordrende formaning for oss alle, og drive oss til handling.

Den kristne etikk presser oss lenger, hvis vi er villige til å høre. *Elsk deres fiender, gjør godt og lån bort uten å vente noe igjen. Da skal dere få stor lønn og være Den Høyestes barn. For han er også god mot de utakknemlige og onde.*

Jesus tok selv konsekvensen av den gylne regel han lærte oss. Hans død for oss står i en dyp sammenheng med hans kritikk av uretten, hans kompromissløse kamp for at retten og kjærligheten alltid må settes først.

Hans oppstandelse skaper den nye verden, og vi skal være den nye verdens disipler, der vi viser trofast kjærlighet og ydmykt vandrer med vår Gud og med vår neste. Det er et gledesbudskap for fattige ... Det første vi kan gjøre er å slutte oss til dagens demonstrasjonstog, finne en parole som bekrefter

den gylne regel. Det andre vi kan gjøre er å legge press på en politiker eller to: Vi vil ha et varmt og solidarisk samfunn der humanitet og gjestfrihet rå, der vi gjør mot andre det vi vil at de skal gjøre mot oss. God første mai!

Salmeforslag:

733 Noen må våke

Kian Reme
Dialogprest, Kirkelig dialogsenter
kian@kirkeligdialogsenter.no

Den gravide jord og den gravide kirke - svanger med Guds rike

4. søndag i påsketiden – søndag 7. mai 2017

Lesetekster:

Jes 54,7–10 Herrens fredspakt
eller Apg 9,36–43 Tabita vekkes opp
Fil 3,12–14 Jeg jager fram mot målet

Evangelietekst:

Joh 16,16–22 Sorgen skal bli til glede

Noen ganger taler Bibelens ord direkte og sterkt og vi får en hilsen fra vår Gud som ingen trenger tolke. Slik tror jeg menigheten opplevde det den første søndagen etter 9. april i 1940. Store skarer strømte til kirken denne søndagen, fulle av angst og uro over den brutale krigen. Ordene de hørte fra Jesu munn denne dagen, var: “Eders hjerte forferdes ikke. Tro på Gud og tro på meg”. Jesus skulle forberede sine disipler på korsfestelsens gru. De ordene ble ord til trøst for det norske folk i 1940. Et annet gudsord som også ble lest for menigheten denne minnerike søndagen, er det vi har som pretekst i dag. Også det er fra Jesu avskjedstale, hans testamente. Talen ble nedskrevet noe mer enn 50 år etter at den ble holdt, og evangelieforfatteren Johannes hadde nok ikke tenkt at den skulle bli så gammel. Han trodde nemlig at Jesus ville komme

tilbake “om en liten stund”, slik han sier det her. Men tilbakekomsten uteble - og har jo uteblitt til denne dag.

Menigheten som hører ordet i dag er i samme situasjon dypest sett: Den kan ikke se Jesus, men den kan tro på hans (usynlige) nærvær. Han taler fortsatt til sine disipler. Derfor gir vi ordet til Jesus fra Nasaret når vi leser evangeliet.

Det er i sorgens situasjon Johannes skriver sitt evangelium. Han vil trøste Jesu venner som sørger over ham, og som venter på at han skal komme igjen. Trøsten er dels å minne om hva Jesus sa da han forberedte dem på sitt fravær. Men mest er trøsten å si at Jesus var kommet igjen. Han var bare usynlig, men har var fortsatt hos dem.

Jesus bruker sterke bilder, men det er jo sterke saker det dreier seg om, og det går om liv og død. Jesus skal dø og vet det, og disiplene skal sørge og klage over ham, slik skikken var og slik følelsene krevde. Men midt i disse sterke følelsene vil Jesus gi dem håp. Og han bruker en FØDENDE KVINNE SOM HÅPSTEGN. Det vonde disiplene skal oppleve er som fødselsveer, trøster han. Smerten er nok stor, ja kan kjennes uutholdelig, men når barnet er født er smertene glemt i gleden over det nye liv.

Det er vel også derfor Jesus stadig gjentar sine ord “OM EN LITEN STUND”. Sammenlignet med et menneskelivs lengde er fødselsveene “bare en liten stund”, selv om de virker uendelige mens de står på. Om en liten stund er Jesus død, men om en liten stund skal han igjen stå opp fra de døde. Om en liten stund skal han gå til Faderen, dvs. fare opp til himmelen; og igjen om en liten stund skal han komme igjen, denne gang usynlig, men virkekraftig i sin Hellige Ånd. Og igjen “om en liten stund” skal de igjen kunne se ham når han kommer for å dømme levende og døde og opprette det fullkomne Guds rike på jorden.

Disse ordene “om en liten stund” var Jesu oppmuntrende ord til engstelige og utålmodige disipler. Jeg blir minnet om våre dagsturer i fjellet da barna var små: Er det langt igjen pappa? - spørsmålet kom ofte. Når jeg omsider kunne si de befriende ord at nå er det “bare en liten stund”, så fikk barna nye krefter og friskt mot og var slett ikke slitne mer!

Men bildet med den gravide og fødende kvinnen har

selsvagt mer å gi oss enn bare dette at smerte bare varer en liten stund. Hun er jo svanger med det nye liv! Bildet kan brukes om det som skjedde med Jesus. Etter at Jesus kom hit er jorden svanger med Guds rike. Jesu liv her i verden var for jorden et slikt svangerskap.

Det er Erik Hillestad som, i et dikt han har kalt TO GRAVIDE, bruker Jesu bilde om den fødende kvinne på denne måten. Han tar utgangspunkt i jorden som MODER JORD. Om dette diktet sier han: "For meg er den gravide jord og den gravide kirke to ulike sider av det samme forløpet, nemlig at Gud i livmoren har lagt ned kimen til noe nytt og overveldende som sprenger seg fram, nemlig Guds rike. I kirken er det vår tro, vår bønn, vår forventning og lengsel som er livmoren. Jorden er også svanger med den samme oppstandelseskraften - til noe som vil bryte fram: En ny himmel og en ny jord. Kirken feirer det allerede. Den tar himmelen på forskudd når den feirer det himmelske måltid i nattverden." Her er dette frodige diktet som håpsteget også for vår tid:

*Syng om sorg og lyst / syng om Moder jord
hun har sprenget bryst / mage rund og stor*

*Syng en trøstig sang / jorda er gravid
føder fra sitt fang / barn i moden tid*

*Barnet er en vår / gjemt i dype hvelv
svulmer år for år / sparker ras og skjelv*

*Sparker gråt og nød / barnet vet sin pris
snart skal jordens skjød / føde Paradis*

*Stjerner uten tall / kloder tusenvis
si oss hvem som skal / arve Paradis*

*Spør så får du svar / lytt til sangens ord
Det er de som har / kirken som sin mor*

*Kirken er gravid / vi er hennes håp
denne fostertid / begynte med vår dåp*

*Dåpen er et hav / himmelens fostervann
spark og gråt og kav / bølger mot en strand*

Vi døper jo stadig barn i denne gravide kirke i dag. Da fødes de på nytt til et liv i Guds rikes håpsteget.

Lesetekstene uttrykker det samme håp: "min godhet skal aldri vike fra deg", Jesaja og "jager fram mot det for å gripe det" Fil 3.

Etter prekenen foreslår jeg en salme av Ronald Fangen. Han var den første kulturarbeideren som ble arrestert for sin motstand mot den nazistiske ideologi - som han så på som dødens ideologi. I salmen holder han fram troen og håpet, og spør:

*Hva vet vi om vår fremtids kår?
Men oss kan ingen skade
når troens grunn står fast.*
(Norsk salmebok 2013 nr. 442)

Salmeforslag:

740, 479///452, 187.5-7 (Luthers nattverdsalme).

*Arne Sand
prost emeritus
arnesand2@icloud.com*

5. søndag i påsketiden

5. søndag i påsketiden - Søndag 14. mai 2017

Lesetekster:

I Hos 14,5-9 Jeg vil lege deres frafall

Rom 11,13-20 Du er podet inn blant grenene

Evangelietekst:

Joh 15,1-8 Det sanne vintre

Vi er i reformasjonsåret, og det er derfor nærliggende å ta inn reformasjonsteologi og måter å tenke på gjennom året. Selv har jeg med arbeidet med «Reformasjon nå» kommet til å lese på nytt en del av den teologien som jeg også tidligere har vært igjennom, og det har også preget prekenarbeidet mitt de ukene jeg har hatt mulighet til å bruke litt tid på å fordype meg. Kanskje det er litt av hensikten óg – at vi skal bruke muligheten til å fordype oss, slik vi i ordinasjonsløftet jo har sagt at vi skal. Én ting er sikkert; Helge Hognestad skriver om det i sin bok «Gud i mennesket» - vi trenger en reformasjon, som han understreker «kirken må reformeres dersom den skal ha mening for dem som søker».

Vi trenger en reformasjon på mange nivåer. Språket vårt er et helt annet sted enn da Luther og gutta jobbet. Bevissthetsmessig er vi et helt annet sted enn på 1500-tallet eller 1800-tallet. Vi beveger oss også utover det som preget bevissthet og forståelse på 1990-tallet. Religiøst flyttes fokus fra menneskets syndighet til menneskets potensialer, fra adskillelse fra Gud til kontakt med Gud, fra Gud der ute – til Gud der inne.¹ Et synspunkt som

1 Helge Hognestad, *Gud i mennesket*, Flux 2006 s. 81

utdypes også av Sallie Mc Fague, som sier at den teologiske historien de siste to hundre årene har vært en bevegelse mot det å ta det menneskelige selv, og forholdet mellom selvet og kroppen, som en, kanskje til og med den eneste, primære forestillingen om Gud og Guds forhold til verden.² Retningen både hun og Hognestad anfører, og den stadig flere teologer også synes å gå i retning av, er å knytte selve den åndelige erfaring og fokus på spiritualitet til mer enn teologiske og dogmatiske utlegninger.³ Dette kan i sin tur gås tettere på i et kirkerom eller gjennom en Gudstjeneste eller bønn, siden teologi ikke er noe annet enn reflekterende bønnespråk.⁴ For meg er derfor det vi gjør i rommene våre hele tiden å bidra til refleksjon omkring det vi opplever der, og det møtet vi forsøker å bidra til at menneskene som kommer til våre gudshus kan få med det guddommelige, med en erkjennelse av Guds nærvær og ikke minst med Jesus Kristus.

La meg også sitere Inge Lønning før jeg går videre:

«Den kristne tro kan ikke gi avkall på ordet «Gud» uten å bli språkløs. Slik Jesu forkynnelse historisk simpelthen ikke lar seg tenke uavhengig av «gudslæren», vil et *jesusfelleskap* som ikke er gudstro, henholdsvis bekjennelse av denne troen, og dermed også impliserer en gudslære, være en konstruksjon uten historisk grunnlag.»⁵

Men hvilken gudslære er det vi møter i dagens evangelium, enn si – hva er det Paulus forsøker å si når han nærmest skremmer fram gudsfrykt? Det er her åpenbart – det er noen som er innenfor og noen som er utenfor – og det en kan komme til å tro er at dette innenfor og utenfor er noe vi selv kan være med å påvirke. Det kan vi selvfølgelig ikke. For Martin Luther var det

2 Sallie McFague; *Modeller av Gud*, Fortress press, Philadelphia 1987/Spektrum, København 1991, s. 111

3 Begrunnet ut fra boken Lescher og Liebert (ed) *Exploring Christian Spirituality, Essays in Honor of Sandra M Scheiders*, New York 2006

4 Philip Scheldrake bruker begrepet «reflexive preyer language» i *Exploring Christian Spirituality* s. 33

5 Askim og Rasmussen (red) *Reformasjon nå – Luther som utfordring og ressurs for Den norske kirke*, Eide Stavanger 2016, s. 53

særdeles viktig å understreke at nåden ikke var noe som vi kunne gjøre oss fortjent til. Å tro at det var mulig å være slik Gud måtte ønske at vi skulle, er helt umulig. Det var gjerningsfromheten han ville til livs. Han var selv del av en munkeorden hvor selv temmelig brutale handlinger på egen kropp - som utsulting, pisking og selvpining av ulikt slag - ble utført for å minne seg på kroppens forgjengelighet. Men også fordi en skulle komme nærmere Gud på den måten – som ved å be så og så mange ganger om dagen, eller gjennomføre et visst antall messer, som om det var noe Gud var avhengig av for at nåden skulle komme mennesket til del. Alt dette ville han til livs. Han brukte mye energi på å forklare og utdype dette.

Sentralt i dette står disputasjonen i Heidelberg fra 1518, hvor Luther systematisk besvarer teologiens forsøk på å finne løsninger og få tingene som ikke nødvendigvis henger sammen til å henge sammen. Han siterer teologer og synspunkter i stort monn. Luther er ikke bare enkel å forholde seg til, og den tiden han snakker inn i er svært annerledes enn den tiden vi lever i i dag, men vi kan henge med på når han i 1. artikkel sier; «*Guds lov, som er den mest helsebringende leveregel som finnes, kan ikke føre et menneske til rettferdighet, men er snarere en hindring i så henseende,*»⁶ - hvor han jo også kan sies å sitere Romerbrevets 3. kapittel hvor det står at det «finnes ikke en som er rettferdig, ikke en eneste, for vi har alle syndet», men «ufortjent og av nåde blir vi erklært rettferdige på grunn av forløsningen i Jesus Kristus.»

I dagens evangelietekst kan vi lett komme i den fristelsen at vi er opptatt av de negative konsekvensene som ligger i å renske bort og kastes på ilden for å brennes. Skal vi ta loven – som også Luther selv er opptatt av – på alvor, så er konsekvensen at vi alle står under dommen. Men det er nærliggende å peke på hvordan den samme Luther avviser det å skulle tro på at vi kan gjøre oss fortjent til noe som helst. For det kan vi ikke.

For menigheten i dag blir det derfor avgjørende, slik jeg ser det, å peke på det som er de positive konsekvenser i evangeliet som leses denne søndagen. Det handler om v 4; «*Bli i meg, så blir jeg i dere.*» Dette er en oppfordring, et positivt løfte, som gjentas

6 Reformasjon nå, s. 21

i neste vers; «*Den som blir i meg og jeg i ham, bærer mye frukt.*»
 Fruktene kjenner vi – det som er konsekvensene for våre liv,
 som ikke bare er eskatologisk forstått i et framtidig perspektiv,
 slik det blir hos Hosea, men også forstått som den tiden vi lever
 i her og nå. Profetektsten bærer dette tydelig i seg i dag:

⁵ Jeg vil helbrede deres frafall,
 og jeg vil elske dem av hjertet,
 for min vrede har vendt seg fra dem.

⁶ Jeg vil være som dugg for Israel.
 Han skal blomstre som en lilje
 og slå røtter som trærne på Libanon

⁷ og bre sine greiner utover.
 Han skal være fager som oliventreet
 og dufte som skogen på Libanon.

⁸ Igjen skal de bo i hans skygge,
 de skal dyrke korn
 og blomstre som vinstokken.
 Hans navn skal bli som vinen fra Libanon.

⁹ Hva har vel Efraim med gudebilder å gjøre?
 Det er jeg som svarer ham og ser til ham.
 Jeg er som en grønn syress,
 fra meg skal din frukt komme.

Hos 14,5-9¹³

Teksten bærer et løfte om en ny tid. Den nye tid har kommet, den er nå, som et resultat av at Jesus nå er i oss og virker i oss og gjennom oss. Skapelsen skjedde en gang. Fallet som vi er delaktige i, i og med at vi er i stand til å stille spørsmål om Guds eksistens med våre frie valg, skjedde også en gang for alle og rammet alle. Men på samme måte som skapelsen gjelder alle, er også nyskapelsen et faktum. Vi er podet inn i treet – for å bli i det bildet, som kan være et bilde på kirken. Og vi kan ikke gjøre oss fortjent til nåden – den gis oss, ufortjent. Og som Luther sier i artikkel 2 i den samme disputasen som jeg har nevnt tidligere; «Langt mindre kan menneskegjerninger

føre til rettferdighet, om de enn, som man sier, utføres ved den naturlige moralske bevissthets hjelp, og under stadig *gjentatte innøvelser*.»⁷

Om vi kan forstå Luther slik han en gang lød, så forutsetter det i vår tid en nytolkning og nyfokusering siden teologiske konstruksjoner er «hus» man kan bo i bare en viss tid, med vinduene delvis åpne og dørene på klem. Men de blir til fengsler når de ikke lengre tillater oss å komme og å gå, å bygge nye rom og fjerne noen – eller om nødvendig, å flytte ut og bygge nytt.⁸

Det vi kan fokusere på denne søndagen, også med en tekst som ikke bare er lett, siden den rommer en dobbelthet – at vi er under dommen, samtidig som vi er i Kristus – kan og bør være det gode budskap slik Luther selv formulerer det i artikkel 26; «Loven sier; Gjør dette, og det blir aldri gjort; nåden sier; Tro på denne, og dermed er alt gjort».⁹ Og det gode budskapet er at alt er gjort. Vi er ennå i tiden etter påsken. Oppstandelsens seiersbrus kan godt lyde inn i menneskets streben etter å finne ut hva som skal til for å takkes Gud. Vi kan ikke takkes Gud, men kjærligheten kan hjelpe oss til å se hverandre likevel. Som grenner på samme tre, som podet inn i den store sammenhengen som kirken er. Så kan vi, som Løgstrup sier det; «Bære hverandres liv i våre hender», og fokusere på mulighetene som ligger i at vi i nyskapelsen er medskapere i prosjektet å gjøre verden åpnere, mer tilgjengelig og til et mer levelig sted for enda flere.

Salmeforslag

527 - Kristne la oss søke sammen, 538 Vi kommer til din kirke Gud, 526 Velsigna band som bind, 673 Har vi sten i våre hender, 609 Å fikk jeg kun være, 899 Jeg tror på jordens forvandling

Nils Jøran Riedl
Sokneprest i Svolvær
nils.j.riedl@gmail.com

7 Reformasjon nå s. 22.
8 Modeller av Gud, s 50.
9 Reformasjon nå, s. 32.

Omtaler

Martin Luther og oppslaget på kirkedøra

Roth-Beck, Meike og Ensikat, Klaus
Martin Luther og oppslaget på kirkedøra
 til norsk ved Oskar Stein Bjørlykke
 Oslo: IKO-Forlaget 2016, 44 sider, kr. 279,-

Boken ligger foran meg på skrivebordet, og det må sies med en gang: Den er fin å se på og god å ta på - en skikkelig bok med stive permer, elegant med innbinding i lin på ryggen, og illustrasjoner på omslaget. Det første store bildet når jeg blar opp, gir et fint inntrykk av tidstypiske mennesker, byen med bykirken og mange detaljer å oppdage.

Klaus Ensikat, en internasjonal anerkjent illustratør, har lagt vekt på mange tidsriktige detaljer. Han forteller at han har lagt vekt på portrettene av Martin Luther og de mektige, men også av helt vanlige mennesker rundt forbi. Til tysk radio uttalte han: «Det 16. århundre er tiden hvor det finnes portretter. De fantes jo ikke før. Et portrett var ikke viktig. Når du ser gamle bøker, så er figurene behandlet på en summerende måte. De er aldri individer.» Dette er neppe et sidespor i en bok om Luther.

Bokens oppbygging er trofast mot tittelen. Fortellingen, ført i pennen av religionspedagogen Meike Roth-Beck og oversatt av Oskar

Stein Bjørlykke, begynner nettopp med oppslaget på kirkedøren. Det er rett på sak, til utgangspunktet for alt som fulgte av historiske hendelser etter det. Samtidig er rettferdiggjørelsen, som den teologiske kjernen, på ingen måte glemt. Den er sammen med de andre reformatoriske kjernepunktene finurlig vevd sammen med hendelsene som tilkjennegir dem.

Med utgangspunkt i hendelsene 31. oktober 1517 rulles middelalderens verdensbilde ut, på bakgrunn av Luthers oppvekst og familie. Luthers liv knyttes på en vakker måte til kjente helgenskikkelser som Martin av Tours og Elisabeth av Thüringen, samtidig som Luthers voksende tvil ved den romersk-katolske lære blir tatt frem. Johan von Staupitz gjør Luther til professor, og tårnoplevelsen i 1515 er med. Kjernen utfoldes videre.

Hele ni sider vies et utvalg av tesene. Her får spørsmålet om avlat størst rom. Det er klokt gjort, for det er to ting som fås frem ved dette, som konsekvens av rettferdiggjørelsen: Menneskets frie stilling overfor Gud - og med dette menneskets frie stilling overfor kirken og paven - og ansvaret for den neste, i avlatstesene eksemplifisert gjennom fokus på de fattige.

Så fortsetter fortellingen om Luthers liv, store stasjoner behandles med lekende letthet (ikke med lettvinthet!), bibeloversettelsen, boktrykkerkunsten og Philip Melanchthons humanisme, helt fram til *Confessio Augustana* henter, *in nuce*, frem lutherske kjernepunkter. Bildene, portrettene og illustrasjonene er som kollasjer, som små fortellinger i seg selv som utdyper og spinner videre på teksten. Og bildeforklaringen helt bakerst i boken er ikke å forakte, i tilfelle barnet eller ungdommen du leser sammen med spør om noen detaljer.

Nettopp det å lese sammen med noen tror jeg nok er en god idé. Teksten er ren og velskrevet og bygger opp fine spenningsbuer, men den er kanskje stedvis også innholdsmettet. Jan Hus dukker plutselig opp, og det er neppe alle som vet om ham. Portrettene av Johannes Bugenhagen, Caspar Cruciger og Justus Jonas hadde kanskje fortjent en forklaring også. Boken er kanskje mer en faktabok som kan leses kapittel for kapittel, nærmest som en usedvanlig vakker skolebok. Det er i alle fall en fin «familiebok», en formålstjenlig «gruppebok» og helt klart også en bok for prester.

Et spørsmål som aktualiseres gjennom boken, er: Hvordan, under feiringen av reformasjonsjubileet, skal den romersk-katolske kirken og læren om avlat fremstilles? Er det antikatolsk å skrive at «de som fjerner seg fra den kirkelige læren må tåle nådeløs forfølgelse» (side 7), eller: «Ingen kristen må gjøre noe eller betale penger for å bli elsket av Gud.» (side 23)? Er det klokt, er det nødvendig, å velge ut fem teser under overskriften «Paven og Peterskirken» (side 26)?

Jeg synes at Ulrich Körtner har et viktig poeng når han stadfester at stridighetene må føres tilbake til utgangspunktet for dem. Utgangspunktet er ekklesiologien. Det er påkrevet å klargjøre og å hente frem ekklesiologien som springer ut av reformasjonen og rettferdiggjørelsen. Under henvisning til Friedrich Schleiermacher skriver han: «Mens forholdet mellom de troende til Kristus etter katolsk lære er avhengig av deres forhold til kirken, er det i protestantismen slik at den enkeltes forhold til kirken er avhengig av dens forhold til Kristus» (side 39). Økumeniske samtaler – og også reformasjonsjubileet – må med nødvendighet preges av denne kirkekritikken, og det bringer kritikken av avlatet med seg.

Bokens styrke og lærdom er å få dette frem, «at folk etter hvert selv kan lære å ta hånd om sitt liv. Kirken kan ikke ta fra dem denne oppgaven, og slett ikke love dem en plass hos Gud» (side 29).

Litteratur

Körtner, Ulrich, Getrübtes Urteilsvermögen. Das Reformation-sjubiläum als Gradmesser einer theologischen Orientierungskrise, i: *Zeitzeichen. Evangelische Kommentare zu Religion und Gesellschaft* 1/2017, 38–41.

Carsten Schuerhoff
kapellan i Østre Aker og Haugerud sokn
cs544@kirken.no

Reformasjon 2017 - hva er det?

KFUK-KFUM har laget fire grafiske animasjonsfilmer om Martin Luthers teologi i forbindelse med reformasjonsmarkeringen i 2017.

Målgruppen er ungdommer, og filmene forteller noe vi har hørt gjennom årene på skolebenken; det var en gang en mann som for lenge siden gjorde noe bra. Og i dette tilfellet; som reformerte et samfunn. Et helt kontinent. Dette er viktig, anerkjennelsen av den brede samfunnsbetydningen reformasjonen har hatt. Både vitenskapsteori og flere moderne sosiologiske teorier har vokst ut fra protestantismen, klassikere som Max Weber og videre Colemans badekarmmodell for å nevne noen, som igjen har satt rammene for det samfunnet lesere av denne artikkelen lever, handler og beveger oss i akkurat nå. Disse lange linjene kan det være greit å minne de som er usikre på hensikten med Det teologiske fakultet og dets fremtidige eksistens, på. Men argumentasjonen for eksistensen av et teologisk fakultet kan ikke bare hvile trygt i en apologese/ en apologetikk om store ting som en gang var – om et viktig arbeid som Luther gjorde 500 år siden. Hva gjør teologien som reformerer samfunnet i dag? Hvem kan vi peke på i dag som gjør lignende reformerende arbeid? Hvilke prester og teologer blir kallet inn på teppet i dag – og for hva? Hvem brenner vi på bålet i dag? Stamper vi rundt i det som noen gjorde før oss eller pløyer vi ny mark? Fortsetter teologi å endre samfunnet vårt i dag? Og til hva? Kjære ungdom; dersom du skulle henge opp dine 95 teser – hva skulle de ha vært?

KFUK-KFUM har (for lengst) byttet ut flanellografen med et godt stykke grafisk meget pent arbeid. Filmskaperne bruker sofistisert symbolbruk. De bruker repetitive virkemidler som

fungerer som gode pedagogiske grep, og har en tidslengde som kan passe konsentrasjonsspennet til de fleste. De får sagt mye med «lite» og filmene kan fungere godt som grunnlag for diskusjon. Og det beste, synes jeg; de gjør dette uten å prøve å virke (anstrengende) kule. Et visuelt godt stykke arbeid.

Film 1: Luther, synd og menneskesyn

Filmen forteller at «Synd handler om at noe i oss alle er delt, splittet og ødelagt» og at dette er det kristne menneskesynet. I denne filmen presenteres påstander man må svelge fort for å følge retorikken og forklaringen videre. Her skulle jeg ønske filmen var mer spørrende enn fortellende. Hva lærer vi videre om hva synd er?

Dersom dette er definisjonen på synd undrer jeg hvilken soteriologi får vi da – hva blir jobben Jesus gjorde på korset – eller hva Ånden gjorde gjennom oppstandelsen da Hun reiste ham fra de døde? Og kanskje, for å gå helt til bunn; hvilken ontologi springer denne definisjonen av synd ut i fra?

Samtidig virker det som at filmskaperne ønsker å legge vekt og trøkket på håpet – på nåden; «Du kan alltid begynne på nytt. Du kan være deg. Det er nok.» Det er veldig fint. Viktig. Gud gir mennesket høy verdi gjennom nåden som ansvarliggjør mennesket til muligheten å reise seg igjen. Gå fra offerrolle til ansvarlighet. Hva lærer vi videre om hva nåden er? Hva vil være tilsvarende skandaløst - som den nåden Luther forkynte?

Film 2: Luther, bot og nåde

Denne filmen kan hevdes å falle i god pedagogisk jord i det den forklarer på en bra visuell måte den historiske samfunns-messige konteksten rundt Luther og det han gjorde opprør mot. Noe som er viktig for å utvikle hermeneutisk kompetanse i samfunnet vårt i dag, samt bevissthet rundt fortolkning. Luther utfordrer den troende i hennes/hans karakter; det er ikke mønstre eller systemer som gir bot og aksept fremfor Gud, men hvordan man behandler andre mennesker; ”Vær deg selv. Stå opp for andre”. Luther pekte på disse mønstrene og systemene, med ønske om å ta fra dem makten.

Hva med i dag? Finnes der mønstre og systemer som man må passe inn i eller leve i for å være god nok? For å være akseptert

av Gud og samfunnet? Hva med familiestrukturer? Enslig (lesbisk) kvinne med to barn? Homofilt par? Eller mennesker fra en annen rase? Annen kultur? Eller holder det med «Du kan være deg. Du er god nok. Nåden alene», som filmene sier? For å peke på sosiologiens aktør/struktur-problem som vi så vidt nevnte innledningsvis; er der strukturer som aktøren i dag vil stange hodet i eller som hindrer den unge i å kunne være seg selv? Finnes det gode rammer og strukturer? Hvem bestemmer hva som er gode rammer og strukturer? Men i lys av Luther: er det noen mønstre og systemer kirken burde peke på i dag, som holder makt mot forskjellige livsstiler og mennesker, liksom Luther gjorde med sine 95 teser?

Film 3: Luther og pengebruk

Filmen viser at kirken som kjent hadde enorm makt på Luthers tid, og kapitaliseringen av frelse gjorde den enda rikere og dermed enda mektige. For Luther var en måte å avvæpne/frata kirken makt å slutte å forsyne den med penger. Men kanskje viktigere; grunntonen til Luther er; dere (kirken) skal ikke eie Gud, eie frelsen eller eie nåden.

Hvem er det i dag som holder makt over menneskene? Hvem eier Gud? Hvem eier frelsen? Hvem eier nåden?

Filmen spør hva skal kirken bruke penger på i dag? Spannende spørsmål! Skal kirken bruke penger på å støtte organisasjoner som tilbyr advokathjelp til mennesker som er fanget på flyplasser grunnet lover om innreisestopp? Hva er eksempler på hva kirken skal være opptatt av i dag? Er der noen teser kirken bør skrive i dag? Miljø, kjønn, rase, likestilling, kanskje noe mot dagens havesyke: "Når gjenbruk inn i hjemmet klinger – sjeler ut av skjærselden springer".

"Man må opplyse om at en mur aldri er løsningen. Uansett på hvilken (hellig) grunn den (skal) står på".

"Den frekke forkynnelse om at kjærlighet mellom mennesker av samme kjønn er en vederstyggelighet bør kalles inn på tepet. For deretter å bli formanet til å forkynne frelse fra kjønn; det glade budskap om gutter som gråter og jenter som bråker".

Eller som filmene sier det så bra:

«Du kan være deg. Du er god nok».

"Vær deg selv. Stå opp for andre".

Film 4: Luther og motet til å følge sin samvittighet

Den fjerde og siste filmen forteller om en tapper og modig Luter som med livet til låns stod opp mot både keiser og pave, på grunn av sin sterke samvittighet.

”Luther sitt mot utfordrer kirken i dag. Og Luthers mot utfordrer deg; hva er du villig til å stå opp for? Hva er så viktig for deg at du ikke kan trues til å skifte mening?”

Under Tromsø Internasjonale Filmfestival (16. – 22. januar) arrangerte Kulturdepartementet sammen med Tromsø Kirkeakademi og Høgskulen i Volda et seminar om radikal tro. *Radikal tro eller fanatisme – finnes det grenser for religionsutøvelse i et livssynsåpent samfunn? Hvor går grensen mellom overbevisning og fanatisme, mellom retten til fri religionsutøvelse og andre demokratiske rettigheter?*, var spørsmål til debatt.

Seminaret var en arena for å diskutere sentrale temaer om religion og livssyn i Norge i dag, og et innspill til regjeringens arbeid med en stortingsmelding om en helhetlig tros- og livssynspolitikk. Hva kan film bety for den offentlige samtalen om religion og livssyn i Norge?

En av filmene som var utgangspunkt for diskusjonene, er Disippelen av Kirill Serebrennikov, som vises nå på kino landet rundt. Noen er kanskje kjent med teaterstykket *Martyr* av den tyske dramatiker Marius von Mayenburg, som Disippelen er en filmatisering av. Det handler om en kristen gutt i ungdomsskolealder som lager bråk på skolen om ting han føler går imot hans personlige tro. Han klynger seg til Bibelen og tar den radikalt bokstavelig, i fullstendig mangel på hermeneutisk teori eller kompetanse. Filmen viser hvordan dette påvirker ham, hans familie, venner, og skolen han går på. Noen mener at denne filmen handler mer om psykiatri enn religion/livssyn, men det råder liten tvil om at den kristne gutten nekter å oppgi det han står for eller svike for sin sterke samvittighet.

I lys av dette, og i ordene til Luther som vises til ungdommer landet rundt gjennom den siste filmen til KFUK-KFUM:

«Jeg verken kan eller vil tilbakekalle noe, for det er verken sikkert eller frelsebringene å gjøre noe mot ens samvittighet. Gud hjelpe meg, amen.»

Dette punktet blir en viktig debatt å ta med de unge. Radikal tro eller fanatisme – finnes det grenser for religionsutøvel-

se i et livssynsåpent samfunn? Hvor går grensen mellom overbevisning og fanatisme, mellom retten til fri religionsutøvelse og andre demokratiske rettigheter? Eller i en enklere orddrakt: hva er okay? Hva er ikke okay? Hvor hardt skal du stå på ditt? Eller hvor sterkt skal du kjempe for din samvittighet? Finnes det et farlig mot? Hva er godt mot? Stå for det du tror på! For enhver pris?

Igjen; "Luther sitt mot utfordrer kirken i dag. Og Luthers mot utfordrer deg; hva er du villig til å stå opp for? Hva er så viktig for deg at du ikke kan trues til å skifte mening?" Vi lever i en tid hvor det er viktig å respondere på urett. Kanskje mer enn noen gang. At kirken og religion er tjenende aktører og ikke et kontrollerende prosjekt. At kirken og teologien, som Luther, står fremst og avslører og avvæpner de som forsøker å holde makten over (noen) mennesker. At også vi når det blir krevet, slår leir for fred og for våre søstre og brødre. Og minst like viktig er *hvordan* vi velger å gjøre det. Så man ikke bare står å steiler mot hverandre. Til lykke med lanseringen av Lutherfilmene. Måtte de gi grobunn for kloke og konstruktive diskusjoner. "Vær deg selv. Stå opp for andre".

Sola Litteratura

Om rødhåra prester i tranedans

Presten i Uddarbo av Axel Hambræus

I forrige nummer av NNK ble jeg utfordra av Lars Martin Dahl til å skrive om en bok som har forma meg som prest og teolog allerede fra tidlige år. Det var en morsom utfordring og et enkelt valg. Det er ingen høylitterær bok jeg har å fortelle om, men en folkekjær fortelling som på femtitallet var så populær at den ble filma med selveste Max von Sydow i hovedrollen, og med Ingmar Bergmann som manusrådgiver.

Tidlig i tenåra kom jeg over en bok i familiens nøye sammensatte lavkirkelige boksamling. Her sto det mye oppbyggelseslitteratur, noen få litterære klassikere, samt en sjanger som best kan kalles «kristelige romaner». Det var én bok som bergtok meg. Jeg leste den gjentatte ganger gjennom ungdomstida, og har hatt glede av å lese den om igjen i voksen alder: «Presten i Uddarbo» av Axel Hambræus, utgitt i 1953. Boka handler om den svenske skogsarbeideren Gustaf Ömark fra Norrland i Sverige som får et kall som unggutt til å bli forkyner. Kallet opplever han den natta han ser sin egen far bli knust til døde i en tømmervelt. Handlinga i romanen utspiller seg gjennom flere tiår, fra begynnelsen av 1900-tallet, til rett etter andre verdenskrig. Ömark får etter kallsopplevelsen hjelp til en kortere pastorutdanning så han kan gjøre tjeneste i en frikirkelig forsamling. Boka begynner med ankomsten hans til Allerö, en fiktiv øy i den svenske Stockholmskjærgården, bebodd av fiskere, bønder og en liten overklasse som frekventerer Stockholm jevnlig. Her skal Ömark være pastor for øyas lille forsamling. Han er en storbygd, klossete og rødhåra mann som ofte føler seg som en spurv i tranedans, og særlig blant de kondisjonerte i menigheten. Skepsisen til ham er stor i

begynnelsen. Men når han preker, bergtar han alle som lytter. Han er ujallete og jordnær i forkynnelsen, og tilhørerne blir dypt berørt av evangeliet. Dette gjelder også forsamlingen på Allerö. Samtidig er han en modig og rappkjefta sjel som utfordrer dobbeltmoral og pietisme. Blant annet blir han venn med den statskirkelige soknepresten på öya, og de møtes jevnlig for å drikke kaffe og røyke sigarer. Dette faller frikirkefolket tungt for brystet. Etter en dramatisk konfrontasjon med en av de ledende skikkelsene i forsamlingen, den strenge direktør Alsing som viser seg å leve et utsvevende liv på Operakjelleren i Stockholm med ikke bare sigarrøyking, men også alkohol, fri og bevare, bestemmer Ömark seg for å dra til Amerika for å få en tenkepause. I Amerika blir han skogsarbeider, og han blir også kjent med den vakre og myndige Hanna, en svensk bondedatter som har reist over for å oppleve livet «over there». Han avstandsforelsker seg i henne. Men Ömark er ikke en vakker mann. Han rømmer bort fra Hanna, bort fra forelskelsen, og tilbake til Sverige. Dette er på 1920-tallet, en tid da det var stor prestemangel i Sverige. Biskopene kunne derfor gi dispensasjon fra full teologisk utdanning for særlig egnede kandidater. Ömark kjenner at hans tid som frikirkepastor er over, og han begynner den lange veien mot å bli prest i Svenska kyrkan.

Han oppsøker biskopen i Västerås stift, og etter et eien-dommelig intervju der han ikke akkurat overbeviser biskopen med briljante intellektuelle resonnementer og borgerlig dannelsen, men heller med sin tydelige Kristustro og sin jordnærhet, blir han antatt som prestekandidat. Han blir pålagt å ta et minimum av teologisk utdanning, to års studier i Uppsala, før han kan avlegge eksamen igjen hos biskopen.

De to åra i Uppsala blir daglige erfaringer av å gå i for store sko. Ömark sliter med å finne ut av livet som teologistudent. Én ting er det materielle. Han har lite penger, bor på en stusslig hybel i Dragarbrunnsgatan, og jobber blant annet som sjauer for å overleve. En annen ting er møtet med universitetslivet. Han har ingen akademisk bakgrunn og forstår ikke kodene. Mer enn noensinne føler han seg som en spurv i tranedans. Samtidig har han et godt hode som tilegner seg kunnskapen relativt greit. Likevel fører møtet med den akademiske teologien til et sammenbrudd fordi han erfarer at hans enkle, men

solide tro blir plukka fra hverandre. Langsamt kommer han til hektene, gjennomfører sine to pålagte år med studier, og består med et nødsrik den avsluttende prøven hos biskopen i Västerås. Igjen ikke på grunn av sine lysende intellektuelle evner, men på grunn av sin sunne fornuft og sin kloke anvendelse av teologien.

Så bærer det ut i preste-tjeneste. Første stopp er innlands-bygda Uddarbo i Dalarna. Her tar Ömark fatt på preste-tjenesten. Han forkynner evangeliet ved å filleriste langsomme bønder, han tar fatt i farskapssaker og skjeller ut unnvikende fedre fra prekestolen, hjelper sinnssyke barn av ærekjære og fornektende storbønder til psykiatrisk sykehus, og han treffer igjen den vakre Hanna som viser seg å komme fra Uddarbo. Etter en tid går ferden videre til Vassbäcken i Norrland. Her lærer han skolebarna å sette poteter og dyrke grønnsaker, tar til seg ungjenta Inger som er på vei utfor stupet, oppsøker utstøtte sjeler som har bosatt seg i ødemarka og får dem til å gå til kirke igjen, og frir til Hanna og får et kontant ja. Som nygift preste-par går ferden til Ström, en liten bygd litt lenger sør i Sverige der skinnindustri, jordbruk og tømmer utgjør en stor del av næringsgrunnlaget. Her tar han initiativ til å få bygd en vannledning så alle i bygda får innlagt vann, tar til seg flere barn sammen med Hanna, kjøper soknets første bil og drar til Stockholm for å lekse for opp fylkesmannen så bygda får en trygg bro over et farlig stryk der flere tidligere har omkommet, sysselsetter arbeidsledige under den store depresjonen på trettitallet, holder husmøter hjemme hos kommunistene i bygda, og holder samtidig et åpent hus sammen med Hanna for omstreifere og andre trengende. Og gjennom hele romanen gjengis prekenene hans: Enkle, poengterte prekenes om at Jesus bryr seg om menneskene. Han tar også initiativ til å bygge kirke. Noe av det siste han gjør, er å få bygd et eget hus rett ved siden av kirken så de ikke skal være avhengige av å bo i prestebolig. Han har fått en forutelse: Rett etter at andre verdenskrig er over, får en hjertefeil som har plaga ham siden natta han så faren dø i tømmervelten, siste stikk. Han dør i det nybygde huset han og Hanna nettopp har rukket å flytte inn i, noen og seksti år gammel, i det sola renner i øst.

Presten i Uddarbo er en tilforlatelig roman. Og jeg kunne

stoppa etter dette sammendraget. En folkelig prest som solidariserer seg med småkårsfolk og forkynner et jordnært evangelium, er god latin for mange av NNKs lesere, og trenger ikke særlig mer begrunnelse enn dette. Men jeg har et par personlige post scriptum for å utdype hvordan denne boka forma meg. Hva en rødhåra, grovbygd jente fra en ikke-akademisk familie fant i denne boka, er sikkert overtydelig. Men enda viktigere for min del var det at denne romanen representerte en annen teologi enn den jeg kjente fra barndommens bedehus. Den viste en teologi som ikke var opptatt av menneskets syndighet, men av menneskets menneskelighet. Og at Jesus hadde mye å gjøre med denne menneskeligheten, forsto jeg tidlig. Uansett om det gjaldt innlagt vann, fattigdom og utstøtthet, brydde Jesus seg om det. Jeg hadde ikke Presten i Uddarbo høyt oppe i bevisstheten da jeg valgte å studere teologi. Jeg kunne rett nok ofte føle meg som en spurv i tranedans i det dannede akademiske selskap, men studielivet på Blindern på 1980- og 1990-tallet var dog ikke like klassetungt som i Uppsala på begynnelsen av 1900-tallet. Sammenhengen overvelda meg nok mer da jeg gikk i gang med doktorgraden min. Om jeg ikke hadde vært plagsomt oppmerksom på det i studietida, ble uroen større og større for at jeg gikk i altfor store sko når jeg gikk i gang med noe så ambisiøst som en doktorgrad. Veilederen min holdt til i Uppsala. En av de første gangene jeg skulle dit for å gjennomgå de tidligste klønete tekstutkasta mine, gikk jeg på skjelvende bein fra stasjonen i Uppsala gjennom byen. Plutselig la jeg merke til et gateskilt: Jeg gikk i Dragarbrunnsgatan! Jeg huska brått alt. Jeg stoppa, trakk pusten dypt og smilte. Tanken på at jeg ikke var den første rødtoppen fra enkle kår som snubla i for store sko i akkurat denne gata og denne byen, ga meg rett rygg. Jeg visste at prosjektet mitt var det samme som Ömarks: Jeg ville bruke studiet og doktorgraden til å fortelle menneskene at Jesus har med alt det menneskelige å gjøre.

Ett post scriptum til hører med. Siden den første lesninga mi av Presten i Uddarbo på 1970-tallet har det kommet en ny oppfinnelse: Internett. Gjennom åra har jeg nok tenkt at jeg skulle prøve å finne ut litt mer om denne romanen. Men i sommer ble jeg sittende en regnværdsdag med PC-en i fanget

og google. Og hva fant jeg? Jo, at Presten i Uddarbo har vært en levende person. Han het Oskar Leonard Sjödin og levde fra 1878 – 1947. Axel Hambræus, en svensk prest, forfatter og komponist, var hans overordna i de åra han jobba i det som i boka kalles Ström, men som i virkeligheten er Malungsfors rett ved Malung. Oskar Leonard Sjödin var en arbeiderprest som ikke bare tok initiativ til å bygge bruer og vannledninger. Han og Hanna, som i virkeligheten het Anna, tok i mot fosterbarn og flyktningbarn, og de foretok seg en rekke andre sosiale oppgaver. Fremdeles lever det mennesker som husker dem, og jeg kom over noen intervjuer med disse. Jeg fant også ut at kirken i Malungsfors sto der, og at det var satt opp ikke bare en byste, men også en minnestein ved broa over den farlige elva. Jeg så på Google Maps. Malungsfors lå tre-fire timers kjøring fra Oslo.

Noen dager seinere la jeg ut på hemmelig pilegrimsferd, opp mot Kongsvinger, over Finnskogen til Torsby, og deretter mot Malung, At jeg kom midt oppi dansebandfestivalen i Malung var bare en uforutsett bonus. Jeg fikk spurt noen skinnkledte og tatoverte om veien til Malungsfors. Der lå kirken som heter Fors kapell. Jeg fant detaljer som er beskrevet i boka: Den frittstående portalen som leder inn til kapellet, grunnsteinen med inskripsjon, fargene, kirkegården og rullesteinsåsen. Tett ved lå også det rødmalte huset Sjödin bygde rett før han døde. Jeg fant bysten. Jeg fant hans og Annas grav. Og jeg fant minnesmerket nede ved elva. Det jeg også fant, var et lite bad, et badehus han hadde tatt initiativ til å bygge så folk kunne få vaska seg. Jeg kjørte hjemover med enda rakere rygg. Ringen føltes på et merkelig vis slutta. Presten i Uddarbo var kanskje en spurv i tranedans, og en som tidvis snubla i for store sko. Men han har satt gode spor, og han har formidla at Jesus angår alt menneskelig. Hva mer kan en prest ønske seg enn det?

Jeg utfordrer Anne Berger Jørgensen til neste nummer.

*Frem mot 500-års-jubileet for
Martin Luthers teser, trykker Nytt
norsk kirkeblad samtlige teser i de
kommende utgavene.*

77. At man siger, at st. Peter, om han nu var pave, ikke formaade at give større aflad, er en bespottelse baade mod st Peter og paven.

78. Derimod sige vi, at baade den nuværende og enhver pave har en aflad, som er større, nemlig evangeliet, kraftige gjerninger, gaver til at helbrede for sygdomme osv. 1 Kor. 12, 6. 9[25].

79. At sige, at et kors, som er herlig prydet med pavens vaaben, formaar lige saa meget som Kristi kors, er en gudsbespottelse.